

Analýza mediálního zobrazování genderově podmíněného násilí

Michaela Appeltová
Alžběta Možíšová
Lenka Vochocová

2016

Vydává Oddělení rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR V rámci projektu „Domácí násilí a genderově podmíněné násilí / Uplatňování hlediska rovných příležitostí žen a mužů a podpora sladování pracovního a soukromého života“ (reg. č. NF-CZ13-PDP-2-002-01-2014) financovaném z Norských fondů

Obsah

1. Kontext analýzy – konceptualizace genderu a zvoleného tématu v médiích	3
2. Metodologie	7
3. Kvantitativní analýza	10
3.1 Články	11
3.1.1 Genderové aspekty autorství článků	11
3.1.2 Lokalizace, rozsah a rubrika	13
3.1.3 Obrazový materiál a vizuální konstrukce násilí.....	16
3.1.4 Zvuky, znělky, ruchy, hudební podkres	18
3.2 Násilí.....	20
3.2.1 Typ násilí a primární zdroje informací.....	20
3.2.2 Místo násilí a typ vztahu	26
3.2.3 Charakterizace obětí a původců/původkyň násilí.....	30
3.3 Stereotypizace	32
3.3.1 Způsob informování, nahlížení viny a stereotypy.....	32
3.4 Srovnání sledovaného období, tedy let 2010 – 2011 a 2014 – 2015.....	34
3.5 Shrnutí hlavních zjištění kvantitativní části.....	37
4. Kvalitativní analýza vybraných tištěných a online médií.....	39
4.1 Sexuální a domácí násilí v kontextu kariéry vlivných mužů	42
4.2 Kontroverze kolem sexuálního násilí nejen v kauzách vlivných mužů, bagatelizace násilí a stigmatizace obětí	45
4.3 Stigmatizace obětí v případech vlivných mužů	46
4.4 Bagatelizace násilí jako pouhé zvýšené sexuální aktivity vlivných mužů..	48
4.5 Bagatelizace násilí odkazem ke kulturním odlišnostem nebo odlišnému vnímání hranic v sexuální oblasti	49
4.6 Sexuální násilí jako součást zneužití vůdčí role nebo nadřazené profesní pozice	55
4.7 Genderově podmíněné násilí jako (politický) problém v kulturně odlišných zemích – lidskoprávní téma.....	58
4.8 Institucionální a společenský kontext genderově podmíněného násilí	61
4.9 Shrnutí a závěr kvalitativní analýzy	63
5. Shrnutí celé analýzy a doporučení.....	65
5.1 Shrnutí kvantitativní a kvalitativní části analýzy	65
5.2 Doporučení pro novináře a novinářky	66
6. Použitá literatura	69
7. Slovník pojmů.....	70

1. Kontext analýzy – konceptualizace genderu a zvoleného tématu v médiích

Média jsou našimi každodenními společníky a hostiteli ve světě mediální reality, v níž se odráží, reprodukují a utvářejí obrazy maskulinity a femininity vyskytující se v dané kultuře. Tradičně pojímané „ženství“ a „mužství“, pomyslně tvořící dvě polarity, se v mediálních obrazech objevuje v různých odstínech, od stereotypních podobenství až po „podvratná“ zobrazení. Málokdy však můžeme někomu přiřknout ryzí esenci femininity či maskulinity – ve společnosti i v médiích. „Všichni členové společností si vždy vytvářeli identity složené z různých podílů vlastností a schopností, jednak takových, které jsou nutné v přežití ve vnější přírodě (tzv. mužské: ratio, výkon), jednak takových, které umožňují přežití ve vnitřní přírodě, tj. ve společnosti (tzv. ženské: emoce, empatie)“ (Šmausová 2005: 26).

Svět, v němž jako „muži“ a „ženy“ žijeme, je tedy mediovaný (Byerly, Ross 2004). To znamená, že média určitým způsobem determinují vnímání světa, ve kterém žijeme. Způsob, kterým jsou v médiích – ať už v elektronických či tištěných – zobrazováni muži a ženy, vypovídá především o tom, jak a kým je mediální svět konstruován. Média vlastní, ovládají a řídí především muži, dochází tím k udržování statu quo, tedy dominanci **patriarchálního řádu**¹ (Fiske, Hartley 1981).

Řada obsahových analýz nejrůznějších českých médií dosvědčuje, že ženy a muži – femininita a maskulinita – jsou stále zobrazováni stereotypně; ženy bývají marginalizovány a stavěny do pozice objektu, nikoli subjektu. To se promítá nejen do toho, jaká témata jsou se ženami a muži spojována, ale především to do jisté míry předem určuje, jakým způsobem a kde o nich bude v médiích referováno.

Rádio, televize, film a ostatní produkty mediální kultury předkládají informace, které pomáhají spolu/utvářet naše identity; poznatky o tom, co znamená být

¹ Při prvním výskytu tučně zvýrazněné termíny jsou vysvětleny a definovány v kapitole 7. Slovník pojmů.

mužem či ženou; naše vnímání třídy, etnického původu a rasy, národnosti a sexuality „naší“ a „jejich“. Mediální zobrazení pomáhají spolu/utvářet náš pohled na svět a naše nejhlubší hodnoty: co máme považovat za dobré a špatné, pozitivní a negativní, morální a zlé. Mediální narativy nabízejí symboly, mýty a zdroje, z nichž utváříme běžnou kulturu, prostřednictvím které si osvojujeme naše místo v ní. Zdůrazňují a legitimizují moc spojenou se silou. Média jsou významná jako nástroj pochopení **kulturní pedagogiky**. Podílejí se na učení toho, jak se máme chovat, co máme cítit, čemu máme věřit, čeho se máme bát, po čem máme toužit – a po čem ne. Média jsou významným zdrojem informací o tom, jak být mužem a ženou, jak se oblékat, jak jako muž či žena vypadat, co dělat v různých sociálních interakcích a jak se máme přizpůsobit dominantnímu systému norem, hodnot, praktik a institucí (Kellner 1995).

Feministky a feministé se vždy zajímali o média a podrobovali je soustavné kritice. Reagovali a reagují na řadu podnětů, spojených s elektronickými, tištěnými a novými médii. Centrem témat a přístupů se stává postavení ženy v mediálních institucích, žen jako tvůrkyň mediálních textů, symbolická reprezentace žen a mužů v médiích a recepce mediálních sdělení **genderově** segregovaným publikem. Klíčovými tématy se staly také reprezentace mužů a žen, **genderové stereotypy** a genderová socializace a ideologie. Tu představuje především patriarchální moc, reprodukováná prostřednictvím médií či preferovaným čtením mediálních textů. Feministky a feministé, zabývající se médii, tak transformovali „stará“ témata a nabídli nové způsoby přístupů (van Zoonen 1994: 27).

Při zkoumání médií na základě genderu se používají tři základní přístupy. Analýza mediálních textů a obsahů (produkt), složení redakcí a jejich hierarchie (produkce) a výzkum divaček a diváků (publikum). Obecnými tématy jsou tedy prezentace a reprezentace maskulinity a femininity; mocenská struktura a přístup k rozhodovacím pozicím při vytváření mediálních obsahů; diváctví a pohled (gaze) a recepce mediálních obsahů (van Zoonen 1994).

Genderově podmíněné násilí, kterému se budeme v této analýze věnovat, není v rámci výzkumu médií žádnou novinkou, právě naopak. Téma samotné bylo

agendou feministek a feministů od samého počátku mediálních výzkumů. Významně je spojováno s druhou vlnou feminizmu, tzv. esencialismem. V rámci tohoto přístupu však byly mužům a ženám připisovány jako „přirozené“ určité stereotypní charakteristiky, spojené s tradičním pojetím maskulinity a femininity v euroamerické kultuře. Podle nich byl vždy **původcem násilí** (už ze své „podstaty“) muž, zatímco žena jeho obětí. Na počátku zkoumání vlivu mediálního zobrazování na genderovou rovnost se feministické aktivistky a akademičky v 70. a 80. letech 20. století zaměřily převážně na pornografii a **sexuální násilí**, které vnímaly především jako výsledek konzumování erotických obsahů. Jedním ze symbolů tzv. antipornografického hnutí se proto stala herečka Linda Lovelace, účinkující ve filmu Hluboké hrdlo (Deep Throat) z roku 1972. Herečka se v průběhu natáčení stala obětí sexuálního násilí ze strany režiséra a jejího tehdejšího partnera Gerarda Damiana. Film samotný přitom získal obrovský úspěch, vydělal 600 miliónů dolarů a odstartoval masovou produkci filmové pornografie. Přestože Linda Lovelace byla bezpochyby obětí, představitelky tehdejšího feministického hnutí a výzkumu udělaly tu chybu, že její případ vztáhly na veškerou pornografickou produkci. Spojení sexuality a sexuálního násilí v jedno nemohlo uspět pro svou prvoplánovost a neudržitelnou argumentaci, bylo proto zapotřebí ho postupem času modifikovat. Hlavním problémem bylo to, že tyto feministky nepočítaly se ženami jako s příjemkyněmi porna, což samo o sobě nabourává celý jejich argumentační aparát. Třetí vlna feminizmu či postfeminismus proto v rámci studia kultur nehledají souvislosti mezi pornografií, sexualitou a násilím, ale sledují způsoby produkce a distribuce, typy obsahů a publik.

Kromě znásilnění, které stále zůstává důležitým a významným tématem, spojovaným s **genderově podmíněným násilím**, však byly postupem času definovány další kategorie, jež nelze pominout. V rámci pornografie jako takové se od obsahů a publika přešlo rovněž k produkci, tedy jak se na výrobě a na rozdělení zisku v této vysoce výdělečné činnosti podílejí muži a ženy. Společnost začalo zajímat tzv. domácí násilí, které se v Československu stalo předmětem zájmu až po roce 1989. Feministky a feministé tedy upozornili na to, že genderově podmíněné násilí se odehrává především v soukromé sféře, kde bývá velmi často tolerováno a obhajováno jako něco, co nepřísluší být hodnoceno

veřejně. V souvislosti s tím se ukázalo jako nutné pozměnit právní řád a celkově legislativní podobu pojmání a řešení tohoto druhu násilí ve společnosti.

V souvislosti s otevřeností společnosti a jejímu postupnému zcitlivování na genderovou problematiku došlo k identifikování dalších specifických druhů genderově podmíněného násilí: sexuálního obtěžování, nucených a násilných sterilizací (především žen z určitých sociálních skupin), obchodování s lidmi (převážně se ženami), vynucených sňatků, mrzačení ženského genitálu a v poslední době k často diskutovanému **stalkingu** (nebezpečnému pronásledování).

Tato analýza, která vznikla na základě zadání Oddělení rovnosti žen a mužů Sekce pro lidská práva Úřadu vlády ČR, se bude zabývat právě těmito druhy genderově podmíněného násilí. Na vybraném vzorku ukáže, jakým způsobem média v České republice informují o genderově podmíněném násilí na ženách i mužích. Potřeba této analýzy vyplývá z Vládní strategie pro rovnost žen a mužů v České republice na léta 2014 – 2020 a z Akčního plánu prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015 – 2018, které identifikují genderově podmíněné násilí jako jednu z klíčových oblastí v rámci řešení problematiky rovnosti žen a mužů. Analýzy, studie a sběr dat patří do jedné ze sedmi strategických oblastí, jež jsou v Akčním plánu vymezeny.

Vycházíme z následující definice genderově podmíněného násilí, definovaného Radou Evropy:

„[Genderově podmíněné násilí jsou] veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického[,], ekonomického či dalších forem násilí, které jsou cíleny na ženy z důvodu, že jsou ženami, nebo na muže z důvodu, že jsou muži, anebo akty tohoto násilí, které nepřiměřeně dopadají na ženy či na muže.“

V tomto výzkumu jsme se zaměřily na mediální zpodobnění genderově podmíněného násilí ve dvou časových úsecích – červen 2010 až červenec 2011 a červen 2014 až červenec 2015. Zajímalo nás, jakým způsobem o nich a o tematice genderově podmíněného násilí česká média referovala, jakou formu užívala, jaký dávala tomuto tématu prostor a s jakými dalšími tématy je spojovala.

2. Metodologie

Předmětem analýzy jsou reprezentace genderově podmíněného násilí v českých médiích, včetně re/produkce genderových stereotypů souvisejících s genderově podmíněným násilím. Vycházíme z výše uvedeného konceptuálně-teoretického rámce, pro účely analýzy jsme stanovily následujících osm kategorií:

- domácí násilí v (post)partnerských vztazích,
- sexuální násilí včetně znásilnění,
- stalking,
- sexuální obtěžování,
- nucené sterilizace,
- nucené potraty,
- obchod s lidmi,
- vynucený sňatek,
- a mrzačení ženského genitálu.

Cílem obou částí analýzy, kvantitativní i kvalitativní, je zmapovat četnost a způsoby informování o tématu ve zpravodajství a dokumentaristice českých médií, a přispět tak k efektivnější tvorbě veřejných politik v oblasti prevence a potírání genderově podmíněného násilí.

Vzorek tvoří zpravodajské obsahy nejsledovanějších celoplošných médií (Česká televize, TV Nova, Český rozhlas 1 Radiožurnál, Rádio Impuls, MF Dnes + idnes.cz, Hospodářské noviny + ihned.cz, Právo + novinky.cz, Blesk + blesk.cz, aktualne.cz), a to ve dvou časových obdobích: červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015. Tato období jsme zvolily záměrně s ohledem na možnost srovnání (případného) vývoje ve způsobu mediálních prezentací i reprezentací tématu, a to s ohledem na institucionální opatření, která byla v daných obdobích přijata. Konkrétně se jedná o opatření v oblasti prevence domácího násilí, která stanovil 1. Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011 – 2014.

Pro zpracování dat jsme použily metodu kvantitativní obsahové analýzy a kvalitativní analýzy metodou analýzy rámců (frame analysis). První část analýzy tvoří interpretace dat získaných pomocí kvantitativní obsahové analýzy. Druhou potom analýza vytvořená pomocí kvalitativních výzkumných metod. Závěr analýzy představuje shrnutí uvedených výsledků, legislativní doporučení a doporučení pro vytváření mediálních textů s ohledem na rovnost žen a mužů.

Klíčovými se pro nás staly následující otázky: Jak bylo ve sledovaných obdobích médií uchopeno téma genderově podmíněného násilí? Jakou podobu měla prezentace genderově podmíněného násilí a reprezentace obětí a původců/původkyň násilí v těchto obdobích? Došlo v rámci uvedených dvou sledovaných období ke změně ve způsobu mediální prezentace daného tématu?

Základní hypotézou výzkumu bylo, že se česká média k tématu genderově podmíněného násilí dostávají prostřednictvím aktuálních událostí doma a ve světě. Přebírají ho tedy především do zpravodajství ve formě informování o trestných činech či zločinech proti lidskosti v souvislosti s tím, co se ve světě odehraje a čemu se dostane mediální pozornosti v agenturních (či jiných) médiích. Oproti tomu jako téma pro publicistiku s rozvedením a rozšířením informací se vyskytuje v souvislosti s utvářením tzv. mediálních kauz. Ve chvíli, kdy se z konkrétního případu stává „příběh na pokračování“ nebo když se dané téma rozvíjí v rámci dalších kategorií v souvislosti s konkrétním sociálním jevem/událostí, je dané téma pojímáno obširněji a hlouběji.

V rámci těchto časových period jsme usilovaly o pokrytí tak dlouhého časového úseku, v němž by bylo možné dostatečně sledovat zastoupení jednotlivých témat. K tomu nám posloužil vždy jeden rok, a to s tříletým odstupem, během něhož došlo ve společnosti k rozšíření uvedených témat především do povědomí veřejnosti. Zajímalo nás proto, nakolik tento jev reflektovala média či zda do jisté míry plnila úlohu katalyzátoru těchto témat mezi odborníky a odborníky a lidmi „zvenku“.

Důraz na kontinuální pokrytí širšího časového rámce nutně vedl k selekci sledovaných periodik. Výsledný výzkumný vzorek zahrnuje pouze uvedená

tištěná, elektronická a online média. Metoda zpracování a objem práce nám navíc neumožňovaly soustředit se na kontextové umístění článků na stranách periodik či v hierarchii zpravodajských a publicistických pořadů, které jsme proto částečně zahrnuly pouze do kvantitativní části analýzy.

Kvalitativní část se potom zaměřuje na analýzu vybraných tištěných a online médií. Elektronická (audiovizuální) média jsou z této části analýzy vynechána, protože by bylo velmi obtížné srovnávat natolik odlišné typy médií. Podobně jsme zde vypustily tabloidy (tzv. bulvární média), neboť vzhledem k jejich formě neočekáváme nastavování trendů, jako je tomu u obsahů tzv. seriózních či názorotvorných médií. Kvantitativní část analýzy navíc neodhalila žádný trend vztažený právě k tabloidům, který by vyžadoval další zkoumání. Základní vzorek pro kvalitativní analýzu proto tvořily tištěné deníky Hospodářské noviny, Právo a Mladá fronta Dnes, z online médií Aktuálně.cz.

3. Kvantitativní analýza

Pro kvantitativní část analýzy jsme zvolily standardní postup vyhledávání textů na základě zadaných klíčových slov, které se kryjí s vyjmenovanými osmi analyzovanými oblastmi (viz výše), a to v databázi Newton Media, zprostředkované Úřadem vlády ČR. Celkový vzorek pro obě časová období tvořilo 2419 článků z tisku (774), online médií (662), reportáží z televize (381) a z rádia (602).

U textů jsme sledovaly čtyři skupiny proměnných:

- 1) **článek** – v rámci této skupiny byly sledovány následující kategorie: médium, pohlaví autora/-ky, lokalizace zprávy, rozsah textu, rubrika, důležitost tématu v rámci textu; obrazová příloha (včetně zobrazování osob a zobrazování násilí); práce s obrazovým materiálem a střihem (televize);
- 2) **násilí** – typ násilí, typ vztahu mezi obětí a původcem/původkyní násilí, primární zdroj informací o násilí, místo činu;
- 3) **charakteristika oběti a původce/původkyně násilí** – pohlaví, věk, sociodemografický status;
- 4) **stereotypizace** – způsob informování o obětech a původcích/původkyních násilí, stereotypizace násilí, oběti, původce/původkyně násilí, svalování viny na oběť, reflexe stereotypů, užití jazykové prostředky.

Články byly kódovány a následně analyzovány metodami statistické analýzy dat za použití běžně užívaného programu SPSS (Statistical Package for the Social Sciences).

V rámci obou sledovaných období se objevilo několik výrazných kauz, kterým byla opakovaně věnována zpravodajská pozornost, a tudíž se ve vzorku objevila řada článků mapujících tato témata. Ve sledovaném období 2010 – 2011 to byly především kauza bývalého ředitele Mezinárodního měnového fondu Dominiquea Strauss-Kahna, domácí násilí ve vztahu Mela Gibsona, obvinění spoluzakladatele serveru WikiLeaks Juliana Assange ze znásilnění a sexuálního obtěžování a případ

vraždy a znásilnění nezletilé Anny J². V období 2014 – 2015 pak kauza Guru Járy, faráře Tvrdoně, stíhání Jaroslava Bartáka za pokus o znásilnění a nebezpečné vyhrožování jeho asistentce a vražda a znásilnění devítileté Elišky.

3.1 Články

3.1.1 Genderové aspekty autorství článků

Z hlediska genderového složení u autorství článků v tištěných médiích lze konstatovat, že u většiny z nich (65,8 %, N=509) nebylo možné určit autora/autorku, neboť často jsou uváděny pouze redakční zkratky nebo se jedná o převzaté agenturní zprávy. U 20 % (N=155) článků byl autorem muž, v 12,7 % (N=98) se jednalo o ženu. V 1,6 % (N=12) se jednalo o více osob.

Obdobná je situace také u online zpravodajství, kde je dokonce podíl článků, u nichž nelze určit pohlaví autora/autorky ještě výraznější (77,5 %, N=513). U zbylých článků byl v 15,7 % (N=104) autorem muž, v 6,3 % (N=22) se jednalo o ženu. V 0,5 % (N=3) se jednalo o více osob.

V případě elektronických médií – televize a rádia – bylo určení autorství překvapivě lehčí, byť je nutné předpokládat, že na výrobě mediálních obsahů pracuje vždy několikačlenný tým. Zpravodajské týmy informace vybírají, formulují a prezentují – odhalit samotné složení těchto týmů je prakticky nemožné, stejně jako určit, kdo z jejich členů či členek informaci vybral a zpracoval. Také v tomto případě je běžnou praxí přebírání informací z agenturního zpravodajství, nicméně dále je možné určit autora či autorku. V případě rozhlasu však bylo zapotřebí počítat s tím, že moderátorky a moderátoři jsou pouze oznamovateli/-kami zpráv, nikoli jejich producenty/-kami. S tímto vědomím se nám podařilo určit autorství u zhruba tří čtvrtin mediálních textů (N=844 z celkových N=983). Zbývající příspěvky (N=844, 14 %) buď neobsahovaly informaci o autorství, nebo byly výsledkem práce v týmech.

² U veřejně známých osob uvádíme celá jména, u obětí z řad veřejnosti je neuvádíme, abychom neopakovaly chybu médií a připomínáním události sekundárně viktimizovaly oběti a jejich blízké.

Ukázalo se, že v televizním zpravodajství jsou autory těchto příspěvků především muži (N=211, 71 %), mnohem méně pak ženy (N=85, 30 %). V případě moderátorů a moderátorek bylo rozdělení témat mezi muže a ženy, kteří většinou tvoří základní moderátorskou dvojici, zhruba stejné. Opačná situace se pak projevila v případě rozhlasu. Zde naopak daná témata více zpracovávaly ženy (N=329, 60 %) a méně muži (N=219, 40 %), rozdíl ovšem není natolik výrazný jako v případě televizních stanic. V součtu televizních a rozhlasových médií pak vychází podíl redaktorů a redaktorek, věnujících se těmto tématům, zhruba na polovinu, nepatrně převažují muži (N=430, 51 %) nad ženami (N=414, 49 %).

Do těchto údajů se promítá nepochybně genderová skladba jednotlivých redakcí, kde převažují muži (např. dle údajů Českého statistického úřadu bylo v roce 2013 pracovně zařazeno do skupiny „redaktoři, novináři a příbuzní pracovníci“ celkem 2900 mužů – 58 % – a 2100 žen – 42 %). Dále pak genderová struktura v rámci jednotlivých rubrik a témat, kde analýzy mediálního prostředí opakovaně poukazují na to, že muži jsou v médiích více zastoupení u ekonomických či politických témat, zatímco ženy např. v kulturních a společenských rubrikách či u textů typu „zdraví“ či „psychologie“ apod. Tuto skutečnost naznačuje i srovnání podsouboru článků, u nichž bylo možné určit autorství, kde jsou články z rubriky celebrit a slavných osobností psané výhradně ženami.

Uvedené reportáže a příspěvky v televizních a rozhlasových médiích spadaly – především pak v případě televize – do rubriky „krimi“ či „policejní“, která v praxi mnohem častěji připadá mužům. V rozhlasových médiích se pak genderově podmíněné násilí mnohem více dostávalo do publicistických pořadů a příspěvků, které zasahovaly do rubrik, připravovaných i moderovaných převážně ženami. Nicméně je zapotřebí připustit, že do určité míry může danou statistiku ovlivnit i námi nesledovaný způsob dělby práce či zastoupení tzv. „krajánků“, tedy redaktorek a redaktorů z krajských redakcí televizí i rozhlasu. Ti potom danou informaci zpracovávají v rámci svého vlastního terénu.

V rámci srovnání článků novinářů a novinářek lze vysledovat jisté rozdíly ve způsobu informování o genderově podmíněném násilí. Z hlediska typu násilí je

zde patrná větší pozornost věnovaná tématu domácího násilí ze strany autorek (42,8 % článků psaných ženami se věnovalo domácímu násilí oproti 16,9 % článků psaných muži). Zajímavé je pak srovnání míry **genderové stereotypizace**. U článků psaných muži je téměř dvakrát větší míra stereotypizace obětí oproti článkům žen (23,7 % ve srovnání s 8,2 %), výrazná je rovněž stereotypizace původce/původkyně násilí (v případě autorů je to u 43,9 % článků a u autorek 18,4 %). Ještě markantnější rozdíl je pak v reflexi stereotypů ve vztahu k genderově podmíněnému násilí, kdy 30 % článků autorek reflektuje stereotypy oproti 12,7 % článků psaných muži.

Výše uvedená zjištění mohou naznačovat odlišnou míru citlivosti k genderově podmíněnému násilí u mužů a u žen, jež může souviset s jejich zkušenostmi. Je však třeba upozornit, že vzhledem k velikosti zkoumaného podsouboru a nemožnosti určit autorství u více než dvou třetin souboru tištěných a online médií nelze data považovat za dostatečně vypovídající a statisticky významná tak, aby bylo možné považovat je za obecně platná. Můžeme to však vztahovat na televizní a rozhlasová média, kde navíc předpokládáme – kromě osobní invence autorek – za významné rovněž to, že se novinářky k těmto tématům dostávají prostřednictvím publicistických žánrů (byť těmto příspěvkům nakonec nepřísluší tak často vysílání v prime time).

3.1.2 Lokalizace, rozsah a rubrika

Téměř dvě třetiny (62,5 %, N=484) článků v tisku se zaměřovaly na regionální případy. Zbývajících 22,5 % (N=174) se věnovalo zahraničnímu zpravodajství, 15 % (N=116) celostátní úrovni.

Obdobná je situace u online médií, kde je však poměrně větší pozornost věnována zahraničnímu zpravodajství, kterého se týkalo 30,8 % (N=204) článků. Více než polovina (56,5 %, N=374) se zaměřovala na regionální případy a 12,7 % (N=84) na dění na celostátní úrovni.

Rovněž v televizi a v rádiu se mediální texty podstatně častěji týkaly domácí/regionální úrovně zpravodajství, méně jich bylo ze zahraničí. U televize tomu bylo téměř ve dvou třetinách případů (70,1 %, N=267), přičemž z tohoto

objemu bylo regionální případy možné detekovat častěji (50,9 %, N=194) než celostátní/z domova (19,2 %, N=73), zahraniční pak nejméně často (29,9 %, N=114).

V rozhlasu se ve sledovaném období objevilo celkem 602 příspěvků spojených s genderově podmíněným násilím, které jsme zařadily do analýzy. Rovněž zde se nejčastěji objevovaly v části zpravodajství, které se týkalo regionálních případů, a to ve více než polovině (51,7 %, N=311). V části pro celostátní/domácí zprávy méně četně (35,2 %, N=212) a úplně nejméně v souvislosti se zahraničím (13,1 %, N=79).

Tato struktura se promítá i do zastoupení jednotlivých rubrik – viz tabulky 1.

Tabulka č. 1a: Rozdělení článků dle rubrik ve sledovaných tištěných médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

rubrika	četnost	procenta
domácí	534	69
zahraniční	117	15,1
titulní strana	45	5,8
celebrity	32	4,1
sport	25	3,2
jiné	11	1,4
kultura	10	1,3
celkem	774	100

Tabulka č. 1b: Rozdělení článků dle rubrik ve sledovaných online médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

rubrika	četnost	procenta
domácí	430	65
zahraniční	175	26,4
celebrity	35	5,3
jiné	18	2,7
kultura	3	0,5
sport	1	0,2
celkem	662	100

Tabulka č. 1c: Rozdělení článků dle rubrik ve sledovaných televizních stanicích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

rubrika	četnost	procenta
domácí	301	52,8
zahraniční	53	24,7
celebrity	104	12,3
jiné	22	5,8
kultura	2	0,5
sport	15	3,9
celkem	381	100

Tabulka č. 1d: Rozdělení článků dle rubrik ve sledovaných rozhlasových médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

rubrika	četnost	procenta
domácí	421	69,9
zahraniční	51	8,4
celebrity	92	15,2
jiné	16	2,7
kultura	12	2,1
sport	10	1,7
celkem	602	100

Z hlediska rozsahu článků v tisku představovala většina textů spíše krátké texty – třetina zaujímala méně než čtvrtinu strany, další třetinu tvořily kratší texty dosahující čtvrtiny strany. 23,3 % textů zaujímalo polovinu strany a pouze 10,2 % byly celostránkové zprávy, případně články zaujímající několik stran (v případě magazínu).

Objem, který uvedené mediální texty zabíraly v televizi a v rádiu, byl spíše marginální, pokud se jednalo o zpravodajství v hlavním vysílacím čase. V případě zpravodajství v denním vysílacím čase či publicistiky naopak dané téma dostávalo více prostoru, v případě rozhlasových médií zejména v případě Českého rozhlasu 1 Radiožurnálu. Rádio Impuls, které se ovšem ze všech sledovaných médií tématu genderově podmíněného násilí věnovalo nejméně

(N=112, 5 %), naopak uvedené informace odvíšelo pouze v rámci zpravodajství, s výjimkou diskusního pořadu Impulsy Václava Moravce.

Sledované televizní stanice se uvedenému tématu věnovaly především v souvislosti s mediálními kauzami, které ve výsledku zaujímají v médiích větší prostor.

3.1.3 Obrazový materiál a vizuální konstrukce násilí

Nejvýraznější rozdíl mezi články v tisku a online články spočívá ve využívání obrazového materiálu. Třetinu článků v tisku (34,8 %, N=269) doprovázel obrazový materiál. Až na výjimky se však nejednalo o ilustrační fotografie zobrazující násilí, nýbrž nejčastěji o fotografie obviněných, případně obětí, nebo o fotografie z místa činu či soudního jednání.

Online zpravodajství bylo vždy doprovázeno obrazovým materiálem, nejčastěji přímo dokumentujícím konkrétní zprávu (fotografie aktérů nebo fotografie vážící se k místu činu či soudnímu procesu), méně častěji pak ilustračními fotografiemi z databank. Především v případě ilustračních fotografií je zajímavé sledovat, jakým způsobem je násilí vizuálně zobrazováno a jaké symboly, motivy a aluze bývají využity jako ilustrační prvky tématu.

Poměrně malé procento (7,1 %, N=64) fotografií zobrazovalo přímo násilí. Jednalo se především o ilustrační fotografie z fotobank, které nezobrazovaly konkrétní aktéry či aktérky nebo se netýkaly daného případu. Nejčastěji se objevují v článcích týkajících se domácího násilí, kde ukazují vystrašené ženy a útočící muže. Tato ilustrace do značné míry odráží společenskou představu o domácím násilí, která se zpravidla pojí pouze s hrubým fyzickým násilím, zdůrazňuje fyzickou převahu a moc původce/původkyně násilí, a naopak zranitelnost a strach oběti. Tato ilustrativní zkratka má být srozumitelná a přímočará, na druhou stranu však přispívá ke stereotypizaci obětí, původců/původkyň násilí i samotného násilí.

Obr. č. 1: příklad vizuální konstrukce násilí - ilustrativní fotografie k článku *S domácím násilím má zkušenost až třetina českých žen*, zdroj: *Novinky.cz*, 5. 6. 2015, *Profimedia.cz* (<https://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/371484-s-domacim-nasilim-ma-zkusenost-az-tretina-ceskych-zen.html>)³

Obr. č. 2: příklad vizuální konstrukce násilí - ilustrativní fotografie k článku *Obětem zločinu pomáhá nová linka, je nonstop a zdarma ze dne*, zdroj: *Aktuálně.cz*, 20. 2 2015, *Thinkstock* (<http://zpravy.aktualne.cz/domaci/nejen-obetem-domaciho-nasili-pomuze-nova-linka-116-006/r~6481d73cb8fd11e49fc3002590604f2e/>)⁴

V případě televizních stanic je obrazový materiál podmíněný typem a objemem informace (tedy prostorem, který je informaci věnovaný). Ve vysílání je patrné, že média musí dostát limitům daným zákonem o rozhlasovém a televizním vysílání, proto je obrazový materiál spíše neutrální a vyhýbá se označení konkrétních míst či osob. Televize Nova častěji používá „obyčejné lidi“ (svědky, sousedy, vox

³ Portál *novinky.cz* provozuje společnost *Borgis, a.s.*

⁴ Portál *Aktuálně.cz* provozuje společnost. *Economia, a.s.*

populi) a jejich výpovědi k zesílení emotivity příspěvku. Obrazový materiál, který obsahuje aktuální záběry daného případu, se však v reportážích/příspěvcích televizních stanic objevuje v největší míře (78,2 %, N=298).

Poněkud jiná je situace, kdy se uvedená informace váže ke konkrétní kauze spojené s populární osobností, kdy je možné použít konkrétní obrazový materiál. Zejména pak tehdy, pokud se jedná o informaci zpracovanou ze zahraničních zpravodajských agentur. Rovněž v případech vizuální deskripce určité události se v obraze objevuje ryze zpravodajský materiál (například pochod proti násilí apod.). U těchto typů obrazů je v televizním zpravodajství a publicistice takřka ve všech případech použitý autentický záznam, často kombinovaný s autentickým záznamem z minulosti (97,8 %, N=121).

Takzvané „ilustrační záběry“ se ve zpravodajství objevují tehdy, pokud médiím není umožněn např. vstup do soudní síně, kde se případ projednává, případně pokud nemají autentické záběry z místa, kde se událost odehrála. Využívání ilustračních záběrů je poměrně běžnou praxí sledovaných televizních stanic (54 %, N=206). Tyto ilustrační záběry částečně zachycují uvedenou lokalitu tehdy, kdy se v ní odehrávala jiná kauza, případně podobnou událost, která se stala v minulosti, v nejmenší míře pak jde skutečně pouze o primitivní vizuální asociaci (například při šikaně dětí ve škole jsou použity záběry dětí, sedících ve školních lavicích v průběhu výuky a přestávky). Výpovědní hodnota uvedených ilustračních záběrů je v tomto případě nulová.

3.1.4 Zvuky, znělky, ruchy, hudební podkres

V případě rozhlasových médií, využívajících pouze jeden lidský smysl, tedy sluch, jsou příspěvky doplněny vybranými ruchy, zvuky, znělkami či hudebním podkresem. Tady se výrazně projevil rozdíl mezi médii veřejné služby a komerční stanicí. Zatímco Radiožurnál dává přednost minimálnímu užívání audio doplňků a nechává příspěvky vyznět do ticha, Impuls naopak používá pravidelnou soustavu znělek a hudebních podkresů, které mohou události dále dramatizovat.

V rozhlasových médiích je důležitým prvkem „ticho“. Jeho užití či vyloučení je zásadní pro způsob percepce mediálních obsahů. Příspěvky, které nejsou „podbarvené“ hudebním podkresem sice kladou menší náročnost na pozornost posluchačstva, nicméně paradoxně vyžadují soustředit se na obsah informací. Komerční stanice proto často volí alternativu hudebních podkresů, kdy se posluchačstvo sice musí více koncentrovat, pokud chce vnímat obsah zpráv, ovšem pokud o ně nemá zájem, ticho v pozadí (respektive jediný zvuk, kterým je hlas zpravodaje či zpravodajky) je „neruší“.

Rozhlasové zpravodajství a publicistika má rovněž jinou strukturu než v médiích tištěných či audiovizuálních. Zatímco v tištěných médiích jde o tzv. obrácenou pyramidu, kdy se nejdůležitější informace objevují hned na začátku příspěvku, v rozhlasových médiích jde o strukturu v podobě vejce. První věta má posluchačstvo upoutat, ovšem takovým způsobem, aby nepřišlo o důležité informace. Pokud se tedy posluchačka či posluchač rozhodnou tématu věnovat, zpozorní a v následujících větách dostanou podstatné informace, které by je jinak mohly minout.

V případě rozhlasových médií hraje velký význam rovněž čas věnovaný jednotlivým příspěvkům i zpravodajským nebo publicistickým blokům jako takovým. Komerční stanice vycházejí z předpokladu, že posluchač/ka neudrží příliš dlouho pozornost, proto volí velmi krátké příspěvky, které navíc prokládají hudebními znělkami, ruchy a jingly. Média veřejné služby, které počítají s jinou cílovou skupinou a které nemají primárně získávat co nejpočetnější publika, délku příspěvků nepřizpůsobují požadavkům na pozornost co nejširší skupiny posluchačstva. Jednotlivé zprávy jsou proto výrazně delší, obsažnější a podrobnější, v souhrnu se tento rozdíl velmi projevuje v celkové délce pravidelných zpravodajských relací.

V případě této mediální analýzy je tedy zajímavější sledovat, jakým způsobem jsou zpravodajské a publicistické příspěvky zpracovány, jaké jazykové prostředky autorky či autoři zvolili, případně jaké hosty a hostky v souvislosti s daným tématem oslovili. Z výše uvedených důvodů rovněž nesledujeme délku jednotlivých příspěvků.

3.2 Násilí

3.2.1 Typ násilí a primární zdroje informací

V rámci některých článků byla pozornost věnována více případům současně, proto výsledný vzorek čítá 2468 případů násilí (784 v tisku, 667 v online médiích, 396 v televizi a 621 v rozhlase). Nejčastějším pojednávaným typem násilí bylo sexuální násilí včetně znásilnění (77,9 % případů, N=1922). Ve výrazně menší míře se pak ve vybraných mediálních textech objevilo téma domácího násilí (12,8 % N=316). Další typy násilí byly zastoupeny v desítkách, respektive jednotkách případů (viz tabulky č. 2).

Tabulka č. 2a: Zastoupení jednotlivých typů genderově podmíněného násilí ve sledovaných tištěných a online médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

typ násilí	Celkem		online média		tisk	
	N	%	N	%	N	%
sexuální násilí (včetně znásilnění)	1033	71,2	489	73,3	544	69,4
domácí násilí (v post/partnerských vztazích)	256	17,6	106	15,9	150	19,1
stalking	65	4,5	31	4,6	34	5,1
sexuální obtěžování	63	4,3	23	3,4	40	4,3
mrzačení ženského genitálu	19	1,3	11	1,6	8	1,0
vynucený sňatek	8	0,6	5	0,7	3	0,5
obchod s lidmi	6	0,4	2	0,3	4	0,4
vraždy ze cti	1	0,1	0	0	1	0,1
nucené sterilizace/potraty	0	0	0	0	0	0
celkem	1451	100	667	100	784	100

Tabulka č. 2b: Zastoupení jednotlivých typů genderově podmíněného násilí ve sledovaných televizních a rozhlasových médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

typ násilí	Celkem		televize		rozhlas	
	N	%	N	%	N	%
sexuální násilí (včetně znásilnění)	889	87,4	421	90,7	468	84,6
domácí násilí (v post/partnerských vztazích)	889	87,4	421	90,7	468	84,6
stalking	60	5,9	22	4,7	38	6,9
sexuální obtěžování	35	3,4	8	1,8	27	4,9
mrzačení ženského genitálu	20	2	9	1,9	11	2
vynucený sňatek	9	0,9	3	0,7	6	1,1
obchod s lidmi	2	0,2	0	0	2	0,3
vraždy ze cti	2	0,2	1	0,2	1	0,2
nucené sterilizace/potraty	0	0	0	0	0	0
celkem	0	0	0	0	0	0

Tabulka č. 2c: Zastoupení jednotlivých typů genderově podmíněného násilí ve všech sledovaných periodických v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Typ násilí	Celkem (tisk, online, televize, rozhlas)	
	N	%
sexuální násilí, včetně znásilnění	1922	78,2
domácí násilí (v post/partnerských vztazích)	316	12,8
stalking	100	4,1
sexuální obtěžování	83	3,4
mrzačení ženského genitálu	18	0,7
vynucený sňatek	10	0,4
obchod s lidmi	8	0,3
vraždy ze cti	1	0,1
nucené sterilizace / nucené potraty	0	0
celkem	2458	100

V tomto ohledu je zajímavé, že mediální pozornost se zaměřuje na partnerské násilí ve výrazně menší míře oproti sexuálnímu násilí, a to ve všech sledovaných médiích. Zvláště vezmeme-li v úvahu statistiky, které ukazují, že domácí násilí je

jednou z nejrozšířenějších forem násilí. Jak vyplývá z nedávného výzkumu, až 40 % žen (od 18. roku věku) mělo během života až do současnosti zkušenost s násilím ze strany partnera (Kunc a kol. 2012: 25). Výzkum IVAWS (2003) poukázal rovněž na skutečnost, že ženy zažívají násilí v prostředí partnerských vztahů častěji než ze strany cizích osob (9 % oproti 6,9 %).

Problémem je však přetrvávající latence domácího násilí. Nahlášeno je pouze 10 % případů (Pikálková 2004). Obdobná, ba dokonce ještě výraznější je však latence v případech sexuálního násilí, kde se odhaduje, že pouze 8 % případů je nahlášených. Přitom se sexuálním násilím se v průběhu života setká až 25 % žen a 6 až 10 % mužů (Gender studies 2009). Aktuálnější evropská studie (FRA 2014) uvádí pro Českou republiku ještě vyšší číslo, fyzické či sexuální násilí zažilo 32 % žen v ČR.

Média přesto mnohem více prostoru věnují tématu znásilnění. Jakkoli by však tento zájem mohl působit osvětově, vzhledem ke zvolenému způsobu informování spíše může upevnit stávající stereotypy, které se ke znásilnění vážou. Jedná se buďto o strohý konstatující popis bez souvislostí a reflexe, nebo o až absurdně detailní popis násilí na základě soudních výpovědí, který často hraničí s voyeurismem či fetišismem.

To, jaké případy jsou popisovány a jakým způsobem, je do značné míry ovlivněno volbou zdrojů informací. Primárním zdrojem informací byly ve dvou třetinách případů policie nebo soud, druhou nejpočetnější skupinu tvoří sekundární zdroje. Ostatní zdroje se vyskytují v omezené míře (viz tabulky č. 3). Sekundární zdroje jsou využívány především u zpráv ze zahraničí případně u přehledových zpráv o statistikách výskytu daného typu násilí.

Primárními zdroji v tomto případě myslíme zdroje, které jsou v hierarchii obsahu uvedené jako první a nejčetnější (pokud to není explicitně zmíněno v mediálním textu samotném). V tomto případě je považujeme za hlavní informační zdroj právě podle toho, jakým způsobem probíhá žurnalistická praxe při sestavování zpráv. Primární zdroje mohou být samozřejmě i dva a více, uvádíme je všechny jako primární v tom případě, pokud je tak média v příspěvku sama označí.

Tabulka č. 3a: Primární zdroje informací o jednotlivých případech genderově podmíněného násilí ve sledovaných tištěných a online médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Primární zdroj informací	Celkem		Online média		Tisk	
	N	%	N	%	N	%
police, soud	907	62,5	396	59,4	511	65,2
sekundární zdroje (např. články a jiné psané informace)	328	22,6	173	25,9	155	19,8
odborníci, odbornice (např. psycholog, psycholožka)	72	5,0	35	5,2	37	4,7
oběť	56	3,9	26	3,9	30	3,8
okolí oběti/původce/původkyně násilí	41	2,8	18	2,7	23	2,9
veřejnost	23	1,6	9	1,3	14	1,8
jiné	13	0,9	4	0,6	9	1,1
původce/původkyně násilí	11	0,8	6	0,9	5	0,6
celkem	1451	100	667	100	784	100

Tabulka č. 3b: Primární zdroje informací o jednotlivých případech genderově podmíněného násilí ve sledovaných rozhlasových a televizních médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Primární zdroj informací	Celkem		Televize		Rozhlas	
	N	%	N	%	N	%
police, soud	609	60,1	196	49,5	413	67
sekundární zdroje (např. články a jiné psané informace)	243	23,9	132	33,3	111	18
odborníci, odbornice (např. psycholog, psycholožka)	38	3,8	12	3	26	4,2
oběť	41	4,1	18	4,5	23	3,7
okolí oběti/původce/původkyně násilí	36	3,6	16	4,1	20	3,2
veřejnost	41	4,1	22	5,6	19	3,1
jiné	5	0,5	0	0	5	0,8
původce/původkyně násilí	0	0	0	0	0	0
celkem	1013	100	396	100	617	100

Tabulka č. 3c: Primární zdroje informací o jednotlivých případech genderově podmíněného násilí ve všech sledovaných médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Primární zdroj informací	Celkem (tisk, online, televize, rozhlas)	
	N	%
policie, soud	1516	61,5
sekundární zdroje (např. články a jiné psané informace)	571	23,2
odborníci, odbornice (např. psycholog, psycholožka)	110	4,5
oběť	97	3,9
okolí oběti/původce/původkyně násilí	77	3,2
veřejnost	64	2,6
jiné	18	0,7
původce/původkyně násilí	11	0,4
celkem	2464	100

Policejní informace slouží jako zdroj pro zprávy o stíhání pachatele či pachatelky konkrétního trestného činu, případně zprávy o pátrání nebo policejním vyšetřování. Nabývá tak formy kusých zpráv, kde znásilnění je jen jednou z mnoha věcí, které se někde udály. Jak v analýze mediálního diskurzu znásilnění konstatuje Hendlová (2010: 26) „často bývá zpravodajství o znásilnění zahrnuto do stručných pravidelných výčtů kriminality v určitém kraji, které nevykazují ambice činy kriticky analyzovat a pouze konstatují, že se odehrávají“.

Případy, které řeší policie či projednává soud, jsou z logiky věci pouze ty, které jsou nahlášené a stíhané. Mezi takovými případy převažují případy sexuálního násilí, jež se odehrává ve veřejném prostoru na základě napadení ze strany neznámého pachatele. Větší medializace se pak dostává zejména případům sériových napadení nebo napadení, která končí vraždou, kterým je v médiích opakovaně věnován velký prostor. Četnost informování o této formě sexuálního násilí pak vytváří dojem, že znásilnění se stane v potměšilé uličce či parku na základě napadení od neznámé osoby. Tento obraz je výrazně přítomný v povědomí veřejnosti, jak ukázala např. studie Amnesty International (2015), kde 55 % oslovených bylo přesvědčeno, že pachatelem bývá osoba, kterou oběť

nezná, ačkoli neznámá osoba bývá pachatelem jen v přibližně 20 % případů. Stranou zájmu a pozornosti tak zůstávají případy napadení od blízkých osob, v rámci partnerských vztahů či manželství. Pokud jsou tyto případy mediálně pokrývány, často je znásilnění pouze zmíněno jako jedna z forem násilí v rámci probíhajícího domácího násilí.

Naopak domácí prostředí, v němž se odehrál některý z aktů genderově podmíněného násilí, bývá zvýznamňováno v případě zneužívání dětí. Přestože se v této analýze nevěnujeme kategorii věk, stojí tento fakt za zmínku. V těchto mediálních textech je kladen důraz na porušení emocionální sterility domova, v němž by se (především) děti měly cítit bezpečně. Další symbolické podtržítka se informací dostává tehdy, pokud je dítě zneužito někým z rodiny, jak se stalo v případě znásilněné a zabitě devítileté Elišky, kde byl pachatelem vzdálený příbuzný. Více než edukační hodnotu tyto informace vykazují tendence vzbudit silnější emoce, které souvisí s bezbranností dítěte.

Druhý způsob informování na základě informací především ze soudních stání se zaměřuje na detailní popis násilí a jeho průběh, včetně velmi konkrétních informací o způsobech týrání oběti. Z původně strohého úředního jazyka tak přecházejí do formy jakéhosi spektaklu násilí, který má čtenáře a čtenářky šokovat svou brutalitou a obrazností. Tento způsob popisu spíše podporuje **druhotnou/sekundární viktimizaci** oběti, jejíž zkušenost se stává veřejně předváděným divadlem.

Tento podrobný popis však nesouvisí pouze s možností danou výpovědí šokovat, ale někdy se posunuje až k hranici realizace slasti prostřednictvím mediálních obsahů, a to v případě kauz sexuálního násilí. Podrobná deskripce samostatného znásilnění v některých případech nabývá minimálně erotickou formu, která odkazuje na voyeurismus a fetišismus. V této analýze jsme nesledovaly korelaci mezi tímto typem článků a pohlavím autora/ky, protože počet podobně vytvořených mediálních obsahů je statisticky zanedbatelný. Tento postřeh, související spíše s kvalitativní částí našeho výzkumu, nicméně považujeme za podstatný a hodný dalšího výzkumu.

Je-li prostor věnován samotným aktérům a aktérkám, výpovědi nabývají spíše bulvárního charakteru, obzvláště v případě reakcí okolí oběti či původce/původkyně násilí. Samotné oběti dostávají prostor promluvit především tehdy, jedná-li se o veřejně známé osobnosti, které popisují svoji zkušenost s násilím v rámci rozhovorů na obecnější témata.

3.2.2 Místo násilí a typ vztahu

Ve vztahu k místu činu jsou nejčastěji popisovány případy odehrávající se na malém městě, druhou nejpočetnější skupinou jsou případy ze zahraničí (nebo odehrávající se v zahraničí). Toto rozvrstvení odráží poměrně výrazné zaměření článků na regionální zpravodajství a zahraniční rubriku. Podrobnosti viz tabulky č. 4, které poukazují na výskyt genderově podmíněného násilí napříč různými typy sídel a nepotvrzují např. obecné vnímání hlavního města či větších (krajských) měst jako míst větší kriminality nebo nebezpečnosti⁵. Zároveň je důležité povšimnout si, že v „soutěži“ více témat ve větších městech je téma genderově podmíněného násilí obecně vnímáno jako méně atraktivní, pokud nesouvisí s konkrétní osobností či kauzou. V krajích je naopak možné věnovat mu více prostoru, zde se také případně může projevit vlastní angažovanost novinářek či novinářů.

Tabulka č. 4a: Místo činu v jednotlivých případech genderově podmíněného násilí ve sledovaných tištěných a online médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Místo činu	Celkem		Online média		Tisk	
	N	%	N	%	N	%
malé město	424	29,2	170	25,5	254	32,4
zahraničí	382	26,3	205	30,7	177	22,6
krajské město	232	16,0	107	16,0	125	15,9
hlavní město	143	9,9	59	8,8	84	10,7
vesnice	118	8,1	53	7,9	65	8,3
nevím	94	6,5	44	6,6	50	6,4
žádné konkrétní místo	58	4,0	29	4,3	29	3,7
celkem	1451	100	667	100	784	100

⁵ Jak ukazuje např. průzkum CVVM Hodnocení životních podmínek v místě bydliště, subjektivní vnímání bezpečnosti sídla je spojené s velikostí obce - čím menší obec, tím větší spokojenost s bezpečností (CVVM 2016: 7).

Tabulka č. 4b: Místo činu v jednotlivých případech genderově podmíněného násilí ve sledovaných televizních a rozhlasových médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Místo činu	Celkem		Televize		Rozhlas	
	N	%	N	%	N	%
malé město	356	35,1	141	36,1	215	34,5
zahraničí	271	26,7	112	28,7	159	25,5
krajské město	119	11,6	46	11,8	73	11,7
hlavní město	83	8,2	31	8	52	8,3
vesnice	79	7,7	28	7,2	51	8,2
nevím	71	7,1	16	4,1	55	8,9
žádné konkrétní místo	34	3,6	16	4,1	18	2,9
celkem	1013	100	390	100	623	100

Tabulka č. 4c: Místo činu v jednotlivých případech genderově podmíněného násilí ve všech sledovaných médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Místo činu	Celkem		Online média		Tisk		Televize		Rozhlas	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
malé město	780	31,7	170	25,5	254	32,4	141	36,1	215	34,5
zahraničí	653	26,5	205	30,7	177	22,6	112	28,7	159	25,5
krajské město	351	14,2	107	16,0	125	15,9	46	11,8	73	11,7
hlavní město	226	9,2	59	8,8	84	10,7	31	8	52	8,3
vesnice	197	9	53	7,9	65	8,3	28	7,2	51	8,2
nevím	165	6,7	44	6,6	50	6,4	16	4,1	55	8,9
žádné konkrétní místo	92	3,7	29	4,3	29	3,7	16	4,1	18	2,9
celkem	2464	100	667	100	784	100	390	100	623	100

Co se vztahu mezi obětí a původcem/původkyní násilí týče, nejčastěji se ve zkoumaných člancích jedná o případy násilí ze strany neznámé osoby, tedy bez osobního vztahu (41,2 %, N=598). V menší míře se články věnují násilí mezi příbuznými a v manželství (shodně kolem 8 %). Tyto výsledky jsou ovlivněny strukturou jednotlivých typů násilí ve vzorku. Určité typy násilí jsou výrazněji spojeny s určitým typem vztahu (např. u domácího násilí je to vzhledem k zaměření analýzy na partnerské násilí zřejmé). Podobně v případě stalkingu se

ve více než 50 % jedná o bývalé partnerské/manželské vztahy. Zároveň se však ukazuje, že nebezpečné pronásledování se může vyskytovat i v rámci pracovního, příbuzenského či přátelského vztahu.

Podíváme-li se blíže např. na nejčastěji popisovanou kategorii násilí, tedy sexuální násilí, je zde patrná výrazná převaha právě případů násilí ze strany cizí osoby (viz tabulky č. 5 níže), což opět potvrzuje obraz sexuálního násilí jako náhodného útoku ze strany neznámé osoby. To potvrzuje zmiňovaný průzkum veřejného mínění organizace Amnesty International, podle nějž si většina lidí v České republice myslí, že se sexuální útok odehrává na neznámém veřejném místě a že bývá prováděn neznámou osobou. A naopak mizivá mediální pozornost je věnovaná sexuálnímu násilí v rámci partnerství, manželství či ex-partnerských vztahů. Specifickou kategorií je pak sexuální násilí ze strany autority (lékaře, policisty, kněze...), kde je obzvláště zajímavý způsob reflexe moci půvoce/původkyně násilí. K tomuto bodu blíže viz kvalitativní analýza.

Tabulka č. 5a: Typ vztahu mezi obětí a původcem/původkyní násilí v případech sexuálního násilí ve sledovaných tištěných a online médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Typ vztahu	N	%
bez osobního vztahu	565	54,7
příbuzenský/rodinný stav	103	10
autorita	87	8,4
jiné	82	7,9
nevím	61	5,9
známost	45	4,4
přátelství	20	1,9
partnerství	19	1,8
expartnerství/exmanželství	11	1,1
manželství	3	0,9
celkem	1033	100

Tabulka č. 5b: Typ vztahu mezi obětí a původcem/původkyní násilí v případech sexuálního násilí ve sledovaných televizních a rozhlasových médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Typ vztahu	N	%
příbuzenský/rodinný stav	318	31,4
bez osobního vztahu	273	26,9
autorita	146	14,4
jiné	88	8,7
nevím	54	5,3
známost	36	3,6
přátelství	35	3,5
partnerství	31	3,1
expartnerství/exmanželství	17	1,6
manželství	15	1,5
celkem	1013	100

Tabulka č. 5c: Typ vztahu mezi obětí a původcem/původkyní násilí v případech sexuálního násilí ve všech sledovaných médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Typ vztahu	N	%
bez osobního vztahu	838	41,7
příbuzenský/rodinný stav	421	21
autorita	233	11,6
jiné	170	8,5
nevím	115	5,7
známost	81	4
přátelství	55	2,7
partnerství	50	2,5
expartnerství/exmanželství	28	1,4
manželství	18	0,9
celkem	2009	100

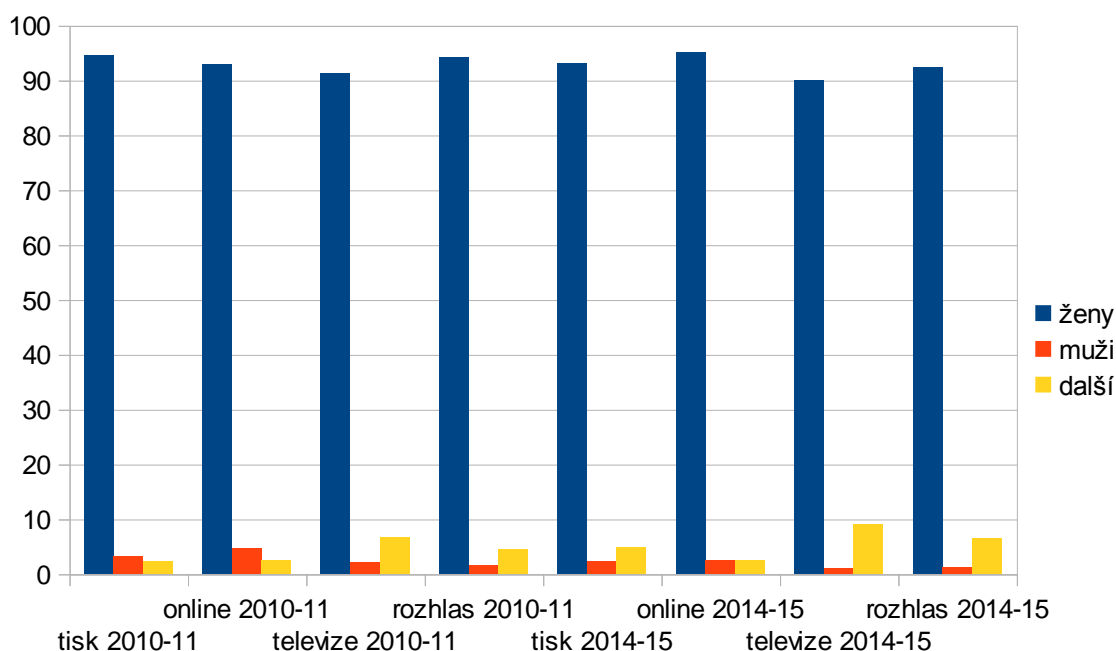
3.2.3 Charakterizace obětí a původců/původkyň násilí

Pohlaví, sociodemografický status a věk

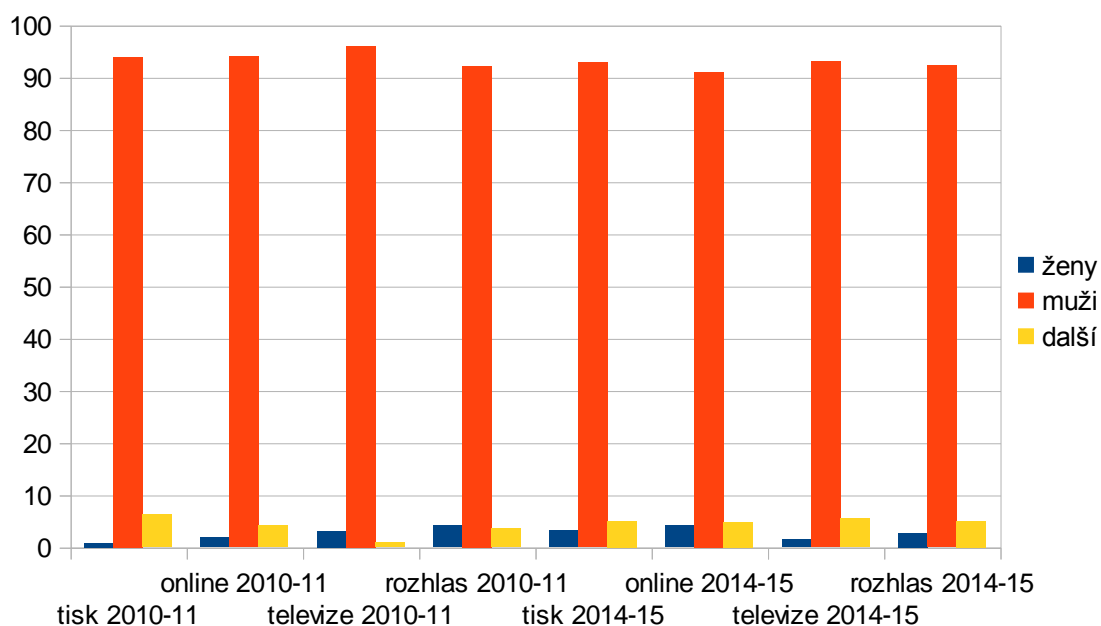
Z hlediska zastoupení podle pohlaví v naprosté většině případů převažují ženy jako oběti a muži jako původci násilí – viz graf č. 1 a graf č. 2.

Pokud se v mediálních textech objevují jako oběti muži, je nicméně zapotřebí sledovat, kdo je v tomto případě původcem/původkyní násilí. Ne vždy se jedná o ženu, v některých případech muž týrá jiného muže, charakteristika proto není dána genderem, ale zpravidla věkem (generací), kdy například jeden rodinný příslušník z určitého důvodu útočí na jiného (zeť na tchána, syn na babičku apod.), nebo situací (ve sledovaném období se objevil text o zneužívání jednoho vězně-muže jiným mužem – jde tedy o specifikum totální instituce).

Graf č. 1: Oběti podle pohlaví ve všech sledovaných médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Graf č. 2: Původci/původkyně násilí podle pohlaví ve všech sledovaných médiích v celém vzorku (období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Podíváme-li se na charakterizaci oběti či původce/původkyně násilí ve zkoumaných člancích, shodně platí, že ve velmi malé míře je zmiňován jejich socioekonomický status – u 91 % obětí není nijak identifikován či popisován, stejně jako u 82,3 % původců/původkyň násilí. V rámci těch osob, u nichž je socioekonomický status uveden se jak u obětí (60,6 %), tak původců/původkyň násilí (54,7 %), jedná nejčastěji o zaměstnance. Ve skupině původců/původkyň násilí lze identifikovat větší míru ekonomické nezávislosti a ekonomické moci, ať už prostřednictvím podnikatelského statusu nebo v rámci pozice zaměstnavatele přímo ve vztahu k oběti. Naopak v případě obětí se u 33,9 % jedná o ekonomicky neaktivní osoby (na rodičovské dovolené, v domácnosti nebo v důchodu).

V tomto případě tedy není možné daná zjištění vztahovat na větší množství populace, nicméně i v takto malém vzorku odpovídá genderové struktuře společnosti a její distribuci moci mezi muže a ženy.

Informace o věku rovněž není v mnoha případech uváděna, konkrétně u 62,7 % obětí; u původců/původkyň násilí je to v menší míře (32,1 %). Zvláštní kategorií

tvoří případy násilí na dětech a nezletilých. Jsou mediálně hodně pokryté a podíváme-li se na strukturu zkoumaného vzorku, jedná se o 28,5 % (N=689) všech případů. Ještě patrnější je to u sexuálního násilí, kdy se celá třetina (33,7 %, N=816) popsaných případů týká násilí vůči osobám mladším 18 let. Jedná se především o sexuální zneužívání v rámci rodiny ze strany příbuzných, méně často jsou popisovány případy sexuálního napadení dětí a mladistvých ze strany cizí osoby. Spadají sem i případy, kdy násilná osoba je rovněž nezletilá. Po odfiltrování těchto případů je z hlediska věkové struktury nejčastější známou věkovou kategorií obětí 18 – 34 let (65,8 %), stejně jako u původců/původkyň násilí (45,7 %).

3.3 Stereotypizace

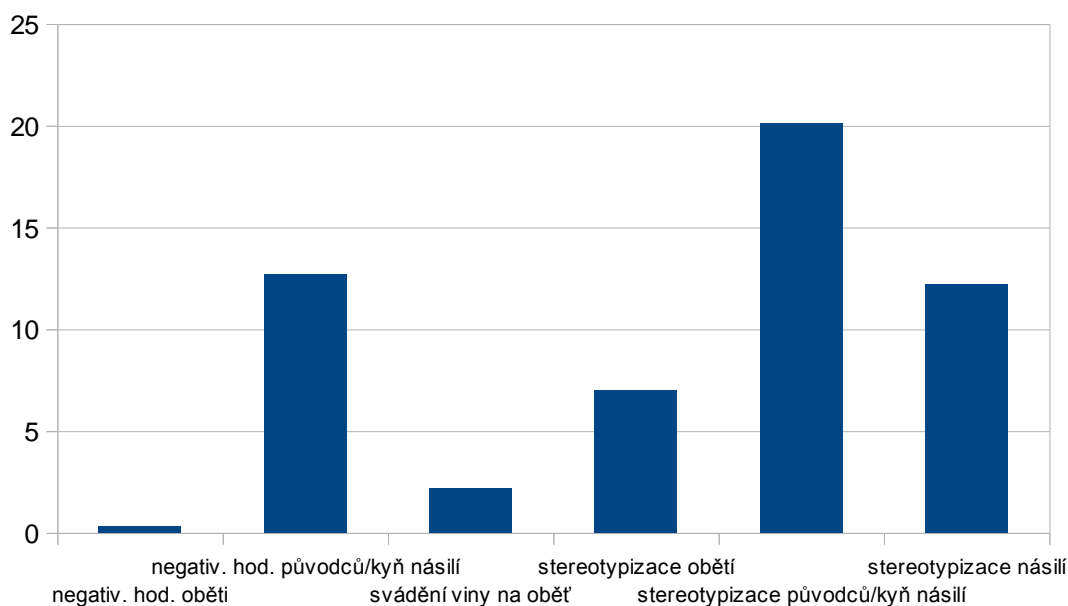
3.3.1 Způsob informování, nahlížení viny a stereotypy

Z hlediska způsobu informování o obětech a původcích/původkyních násilí lze uvést, že většina článků se o obou skupinách vyjadřuje neutrálním jazykem. V případě obětí se negativní hodnocení vyskytuje v celém vzorku v zanedbatelné míře (0,3 %). U původců/původkyň násilí se vyskytuje ve 12,7 % popisovaných případů, především ve formě odsuzujících, expresivních až hanlivých výrazů (zrůda, úchyl, chlípník) a zdůrazňování negativních charakteristik původce/původkyně násilí. Média tato slova, navozující silnější emoce a vtahující diváčky a diváky do narativní struktury příspěvků, často nechávají zaznít z úst svědků a svědkyň, příbuzných či neznámých lidí prostřednictvím ankety na dané téma. Vox populi je tedy nástrojem pro exponování diváckého zájmu.

K reprodukci genderových stereotypů v rovině jazyka však dochází v případech, kdy jsou obětí děti, navíc dívky. Patrné to bylo například u kauzy Anny J., která se v průběhu času stala „Aničkou“ (bez uvedení příjmení). Média tak pracovala s emocionální angažovaností publika. V jiném případě se o dívkách, které upozornily na násilnou osobu, pohybující se v jejich okolí, mluvili někteří oslovení jako o „dívenkách“ apod. V případě chlapců se naopak zdrobněliny nevyskytují, a pokud ano, tak v neutrálním označení typu „miminko“, „děťátko“ apod.

Ve zkoumaném vzorku se až na několik výjimek (2,2 %, N=32) téměř vůbec nevyskytovalo svalování viny za násilí na oběť. Nízká je i míra stereotypizace obětí, kterou lze popsat pouze v 7 % případů (N=102) – jedná se zde především o popis oběti jako bezmocné, paralyzované strachem či se sníženou schopností rozhodování pod vlivem alkoholu. Téměř trojnásobný je však výskyt stereotypizace původců/původkyň násilí (20,1 %, N=291), a to především ve smyslu psychopatologie a deviace, případně závislosti na návykových látkách, nízkého sociálního statusu nebo inteligence. Tyto aspekty se rovněž promítají do stereotypizace samotného násilí (12,2 %, N=177) jako výsledku užití většího množství alkoholu nebo v případě sexuálního násilí jako výsledku nezvladatelné patologické sexuální touhy. Ve srovnání jednotlivých médií lze pozorovat dílčí rozdíly (viz graf č. 3).

Graf č. 3: Stereotypizace ve všech sledovaných médiích (souhrnně pro období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015)

Stereotypizace se výrazně častěji objevuje v článcích z bulvárního média (Blesk – 25,9 %, N=70) ve srovnání s články z deníků (MF Dnes – 9,4 %, N=21). Pouze v 8,1 % lze v rámci vzorku hovořit o reflexi stereotypů spojených s genderově podmíněným násilím. Jedná se především o informativní texty či rozhovory s odborníky/odbornicemi, které shrnují např. posuny v řešení problematiky domácího násilí, případně objasňují projevy určitých typů násilí (např. stalkingu).

3.4 Srovnání sledovaného období, tedy let 2010 – 2011 a 2014 – 2015

Z období červenec 2010 – červen 2011 bylo analyzováno 1403 článků, oproti 1016 v období červenec 2014 – červen 2015. Důvodem poklesu je především úbytek článků v tisku (ze 471 na 303, tedy o 35,7 %), počet online článků zůstal víceméně na stejné úrovni (348 a 314, tedy o 9,7 %), televizních příspěvků rovněž nepříliš významně ubylo (z 208 na 173, tedy o 16,8 %), podstatnější je snížení četnosti v případě rozhlasových médií (z 376 na 226, tedy o 39,9 %).

V rámci tisku lze konstatovat posun v rozsahu prostoru věnovanému článkům týkajícím se genderově podmíněného násilí. Zatímco v prvním období se nejčastěji objevovaly články v rozsahu menším než čtvrtina strany (41 %, N=193), v druhém období se jednalo o články zaujímající čtvrtinu obsahu stran (36,3 %, N=110) a především se zdvojnásobil počet textů zaujímajících celou stranu (nebo několik stran) (ze 7,6 na 14,2 %). Patrný je také nárůst užití obrazového materiálu u článků (z 59,6 % na 71,8 %).

Z hlediska typu násilí byla v období 2010 – 2011 oproti období 2014 – 2015 věnována větší pozornost domácímu násilí a stalkingu, což lze dát do souvislosti se zavedením trestného činu nebezpečného pronásledování od roku 2010, tudíž v následujícím období média více informovala o znacích a charakteristikách této formy násilí a informovala o prvních případech.

V období 2014 – 2015 lze pozorovat nárůst článků věnujících se mrzačení ženského genitálu, což lze dát především do souvislosti s obecným nárůstem článků v tomto období, které se zabývají kulturně odlišnými prostředními. Ve srovnání obou období je patrný nárůst zpráv týkajících se sexuálního násilí, a to jak v tisku, tak v online médiích (viz tabulky č. 6).

Tabulka č. 6a: Zastoupení jednotlivých typů genderově podmíněného násilí ve sledovaných tištěných a online médiích ve srovnání období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015

typ násilí	červenec 2010 – červen 2011				červenec 2014 – červen 2015			
	online média		tisk		online média		tisk	
	N	%	N	%	N	%	N	%
sexuální násilí, včetně znásilnění	321	68,2	249	71,6	218	71,9	238	75,8
domácí násilí (v post/partnerských vztazích)	90	19,1	62	17,8	58	19,1	44	14,0
sexuální obtěžování	27	5,7	12	3,4	13	4,3	11	3,5
stalking	23	4,9	20	5,7	8	2,6	8	2,5
obchod s lidmi	4	0,8	2	0,6	0	0	0	0
mrzačení ženského genitálu	3	0,6	0	0	5	3	11	3,5
vynucený sňatek	2	0,4	3	0,9	1	1,7	2	0,6
vraždy ze cti	1	0,2	0	0	0	0	0	0
nucené sterilizace/nucené potraty	0	0	0	0	0	0	0	0
celkem	471	100	348	100	303	100	314	100

Tabulka č. 6b: Zastoupení jednotlivých typů genderově podmíněného násilí ve sledovaných televizních a rozhlasových médiích ve srovnání období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015

typ násilí	červenec 2010 – červen 2011				červenec 2014 – červen 2015			
	televize		rozhlas		televize		rozhlas	
	N	%	N	%	N	%	N	%
sexuální násilí, včetně znásilnění	85	40,9	141	37,5	72	41,6	89	39,3
domácí násilí (v post/partnerských vztazích)	52	25	99	26,3	43	24,9	59	26,1
sexuální obtěžování	29	13,9	52	13,8	27	15,6	31	13,7
stalking	21	10,1	39	10,3	15	8,6	23	10,2
obchod s lidmi	17	8,1	38	10,2	11	6,4	19	8,4
mrzačení ženského genitálu	2	1	3	0,8	3	1,7	2	0,9
vynucený sňatek	2	1	4	1,1	2	1,2	3	1,4
vraždy ze cti	0	0	0	0	0	0	0	0
nucené sterilizace/nucené potraty	0	0	0	0	0	0	0	0
celkem	208	100	376	100	173	100	226	100

Tabulka č. 6c: Zastoupení jednotlivých typů genderově podmíněného násilí ve všech sledovaných médiích ve srovnání období červenec 2010 – červen 2011 a červenec 2014 – červen 2015

TP	červenec 2010 – červen 2011								červenec 2014 – červen 2015							
	tisk		online		televize		rozhlas		tisk		online		televize		rozhlas	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1	321	68,2	249	71,6	85	40,9	141	37,5	218	71,9	238	75,8	72	41,6	89	39,3
2	90	19,1	62	17,8	52	25	99	26,3	58	19,1	44	14,0	43	24,9	59	26,1
3	27	5,7	12	3,4	29	13,9	52	13,8	13	4,3	11	3,5	27	15,6	31	13,7
4	23	4,9	20	5,7	21	10,1	39	10,3	8	2,6	8	2,5	15	8,6	23	10,2
5	4	0,8	2	0,6	17	8,1	38	10,2	0	0	0	0	11	6,4	19	8,4
6	3	0,6	0	0	2	1	3	0,8	5	3	11	3,5	3	1,7	2	0,9
7	2	0,4	3	0,9	2	1	4	1,1	1	1,7	2	0,6	2	1,2	3	1,4
8	1	0,2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
N	471	100	348	100	208	100	376	100	303	100	314	100	173	100	226	100
	celkem				celkem %				celkem				celkem %			
	1403				58				1016				42			
	celkem (obě období)								celkem % (obě období)							
	2419								100							

Z hlediska obsahu je zde patrná mírná tendence k větší stereotypizaci v tištěných a televizních médiích, a to jak ve vztahu k obětem, tak především k původcům/původkyním násilí a násilí jako takovému. To se týká nejen použitého jazyka, tedy obrátů a jazykových prostředků, ale rovněž použitého vizuálního materiálu (např. zdůrazňování emocionálního klidu či cynismu původců/původkyň násilí).

3.5 Shrnutí hlavních zjištění kvantitativní části

- Nejčastěji mediálně pokrývaným typem násilí ve sledovaných médiích je sexuální násilí, a to v obou sledovaných obdobích, především pak případy sexuálního násilí ze strany neznámé osoby a odehrávající se v neznámém prostředí. Situace je rozdílná v případě dětí, kdy bývá většinou referováno o blízké osobě a případě, který se odehrál v domácím prostředí.
- V naprosté většině popisovaných případů je původcem násilí muž a obětí žena. U případů, kdy je obětí muž, je navíc často původcem násilí rovněž muž (například zeť či spoluvězeň).
- Téma genderově podmíněného násilí se nejvíce objevuje jako regionální případy a nejčastěji ve formě krátkých zmínek.
- Primárním zdrojem informací jsou policie a soudy. Informace z těchto zdrojů jsou buď konstatovány, nebo vykreslovány v detailech průběhu násilí, čímž dochází k sekundární viktimizaci obětí a k fetišizování daného tématu vedoucího k erotickým konotacím (týká se velmi detailního popisu znásilnění včetně jeho četnosti a délky či toho, co všechno měla oběť na sobě).
- Obecně lze konstatovat, že větší pozornost je věnována charakteristikám původců/původkyň násilí, a to jak z hlediska sociodemografických údajů, tak i z hlediska popisu osobnosti či okolností činu. V případě sociálního statusu pak platí, že původce/původkyně (téměř bezvýtku muži) má lepší ekonomické podmínky a postavení než oběť (v naprosté většině případů ženy), u kterých lze mluvit o opaku.
- Online média a televize používají obrazový materiál vždy, zatímco tisk pouze v jedné třetině. Online média a tisk jako obrazový materiál používají nejčastěji aktéry/aktérky případu genderově podmíněného násilí. Televize naopak čteněji využívají ilustrační záběry, kde se možnost stereotypizace výrazně zvyšuje.
- Z hlediska míry stereotypizace lze říct, že většina článků se o obětech i původcích/původkyních násilí vyjadřuje neutrálním jazykem. Stereotypizace se výrazně více vyskytuje ve vztahu k původcům/původkyním násilí, je patrná v titulcích článků, a ačkoli se nejvýrazněji objevuje v bulvárních médiích (Blesk či Blesk.cz), je patrná napříč různými druhy médií, včetně

standardních deníků. Výjimku představují mediální texty a především kauzy vztahující se ke zneužívání dětí. Zde se opakovaně objevují zdrobněliny a emočně zabarvené výrazy, mnohem výraznější je pak výskyt této tendence u dívek-obětí.

- Při srovnání sledovaných období se ukázalo, že mediálních výstupů k genderově podmíněnému násilí početně ubylo, avšak prodloužila se jejich délka.
- Většina mediálních výstupů je zveřejňována anonymně. Pokud bylo možné zjistit autorství, převažovali jako autoři muži nad ženami, což může odrážet celkovou situaci v rámci profese, kde působí více novinářů než novinářek, stejně jako typy rubrik, v nichž se mediální texty objevovaly (které jsou rovněž mezi muže a ženy rozdělovány na základě genderových stereotypů).

4. Kvalitativní analýza vybraných tištěných a online médií

V kvalitativní části analýzy jsme se zaměřily na identifikaci dominantních interpretačních rámců, které v souvislosti s genderově podmíněným násilím nabízejí vybrané tištěné deníky a online zpravodajské servery. Analýza rámců (frame analysis) usiluje o postžení takových aspektů událostí, které média ve svém informování o určité oblasti zdůrazňují. Identifikované rámce pak naznačují nejen to, kdo bývá médiu nabízen jako hlavní aktér událostí (např. komu média přisuzují roli viníka/agresora či naopak oběti), ale především to, které aspekty událostí jsou médiu prezentovány jako podstatné a které narativy při mediální konstrukci tématu převažují (de Vreese 2005; Entman 2004; Reese, Gandy a Grant 2001).

Vycházíme přitom z předpokladu, že média prezentují události selektivně na základě vědomých a do velké míry rutinních postupů (McCombs 2009; Shoemaker a Reese 1996). Tímto výběrem sice nemají schopnost přímo ovlivňovat názory veřejnosti, proces je mnohem složitější, ale mohou nastolovat významy (významové rámce), které mohou být veřejností následně vnímány jako důležité (Gerbner 2002). V kvalitativní části analýzy přitom logicky nereferujeme o četnosti výskytu jednotlivých rámců, ale spíše nabízíme detailnější rozbor aspektů, které média na genderově podmíněném násilí vybírají a zdůrazňují, a vztahů mezi těmito formami násilí a dalšími fenomény, k nimž média v souvislosti s násilím odkazují.

Vzorek pro kvalitativní analýzu tvoří texty vybrané na základě jejich relevance pro téma další redukci vzorku z obsahů Hospodářských novin, Práva, Mladé fronty DNES a Aktuálně.cz v letech 2010 – 2011 a 2014 – 2015 vybraných na základě klíčových slov: domácí násilí v (post)partnerských vztazích, sexuální násilí včetně znásilnění, stalking, sexuální obtěžování, nucené sterilizace, nucené potraty, obchod s lidmi, vynucený sňatek a mrzačení ženského genitálu.

Celkově jsme kvalitativně analyzovaly 493 článků. Zaměřily jsme se na zástupce celostátního denního tisku reprezentující různé vydavatele (Hospodářské noviny,

Mladá fronta DNES a Právo) a na zástupce online denního zpravodajství (Aktuálně.cz), který zároveň není online verzí tištěného deníku. Do vzorku jsme zahrnuly i jejich regionální mutace a magazínové přílohy, naopak záměrně jsme do něj nezařadily audiovizuální obsahy a média, která jednoznačně spadají mezi bulvární. Důvodem pro vyloučení audiovizuálních obsahů byla potřeba mít ve vzorku srovnatelná média, totéž se týká např. bulvárního deníku Blesk. Jednak jsou jeho obsahy z podstaty nesrovnatelné s médii, která se profilují jako tzv. seriózní, jednak od takového média nečekáme ambici nastolovat trendy v oblasti reprezentací genderově podmíněného násilí. Sice jsme se neuzavíraly možnosti, že právě Blesk tyto trendy nastoluje, kvantitativní analýza však neprokázala žádný zajímavý trend, a proto jsme deník s ohledem na koherenci do vzorku nezahrnuly.

Jak vyplynulo z kvantitativní analýzy mediálních obsahů, ve více než dvou třetinách případů je o genderově podmíněném násilí referováno v souvislosti se sexuálním násilím (včetně znásilnění), v pětině případů jako o domácím násilí. Při detailnějším kvalitativním pohledu na vybrané obsahy je patrné, že tyto kategorie i zbývající kategorie sexuálního obtěžování, stalkingu aj. je možné dále vícestupňově členit podle řady aspektů, respektive kategorizovat genderově podmíněné násilí novým způsobem. V kvalitativní analýze tedy nevycházíme z předem daných kategorií, jejichž výskyt bychom sledovaly, ale tyto kategorie odvozujeme či lépe konstruujeme ze samotných mediálních obsahů na základě vícestupňového kódování, seskupování jevů do kategorií a vytváření vztahů mezi těmito kategoriemi (Strauss a Corbin 1999). V závislosti na tom, v jakém geografickém prostoru se násilí odehrává, kdo je aktérem události (původcem/původkyní násilí i obětí), jaké jsou jejich socioekonomické postavení a kulturní příslušnost, jaký je vztah oběti a původce/původkyně násilí, jaký význam je činu přisuzován, jaké jsou jeho dopady, jak se událost dotýká různých institucionálních aktérů a s ohledem na řadu dalších aspektů jsme identifikovaly následující klíčové kategorie:

- **sexuální a domácí násilí v kontextu kariéry vlivných mužů** (politiků, veřejně činných, herců, sportovců, podnikatelů aj.): *detailněji níže v samostatné kapitole*

- **sexuální násilí jako součást zneužití vůdčí role nebo nadřazené profesní pozice** (guru, kněz, lékař, nadřazený aj.): *detailněji níže v samostatné kapitole*
- **kontroverze kolem genderově podmíněného násilí** (falešná obvinění, pochybnosti, odlišné kulturní normy): *detailněji níže v samostatné kapitole*
- **genderově podmíněné násilí jako (politický) problém v kulturně odlišných zemích – lidskoprávní téma:** *detailněji níže v samostatné kapitole*
- **sexuální násilí jako důsledek okolností v životě původce/původkyně násilí** (nemoc, nepříznivé socioekonomické postavení): genderově podmíněné násilí, nejčastěji znásilnění, případně znásilnění s následnou vraždou, je v těchto případech rámcováno jako důsledek okolností, které jsou mimo kontrolu původce/původkyně násilí (např. byl závislý na drogách, měl psychické potíže, jedná se o člověka se sexuální poruchou, dostal se do ekonomické tísně, něco ho vyprovokovalo), do tohoto rámce řadíme také stigmatizaci lidí se sexuální poruchou nevhodnou volbou výrazů, např. jejich označování jako „úchylů“⁶
- **institucionální a společenský kontext genderově podmíněného násilí** (opatření proti násilí, výzkumy, statistiky, odborná kritika nakládání s tématem): *detailněji níže v samostatné kapitole*
- **partnerské násilí (domácí násilí, stalking) jako past pro oběti:** do této kategorie řadíme rámcování partnerského násilí jako trestného činu, jehož oběti nezřídka hájí původce/původkyni právě proto, že se jedná o osobu jim blízkou – média v tomto kontextu užívají odkaz ke zvláštnosti takových případů, zdůrazňují rozpor mezi intenzitou a dlouhodobostí násilí a odpuštěním ze strany oběti, případně nabízejí interpretaci násilí jako pasti, z níž je pro oběť obtížné uniknout
- **partnerské násilí jako spektakl (bulvární pohled):** tuto kategorii jsme identifikovaly zejména u deníků Právo a Mladá fronta DNES, v nichž jsme opakovaně nalézaly texty nahlížející na sexuální násilí především jako na součást tzv. „krimi“ sekce médií – bez výraznějšího přesahu nebo

⁶ Adamičková, N., Königová, M. Kastrace úchylů vzdor Evropě nezakážeme. Právo, Titulní strana, s. 1. 17. 1. 2015.

kontextualizace, naopak s důrazem na určitou abnormálnost prostředí, v němž k násilí dochází; média vybírají především případy s bizarními okolnostmi i průběhem, které velmi detailně líčí, a domácí nebo šířeji sexuální násilí je rámcováno jako chování podivínů, sociálně slabých, duševně nemocných atd.

- **tragické důsledky partnerského násilí a sexuálního násilí:** čteně se vyskytující kategorií (logicky s ohledem na to, že násilné události snadno překračují práh mediální pozornosti) je spojování genderově podmíněného násilí s tragickými důsledky – typicky se jedná o zabití (oběti násilí nebo naopak původce/původkyně násilí) v důsledku dlouhodobého a neřešeného domácího násilí, ale také o sebevraždy v důsledku dlouhodobého sexuálního násilí např. na pracovišti, případně o sebevraždy obviněných ze sexuálního násilí.

U těchto kategorií je možné dále sledovat, jaké rámce jsou u nich médii aktualizovány, jaké vlastnosti a dimenze jevů v konkrétních kategoriích média akcentují, a jaký diskurz tak ve vztahu k tématu genderově podmíněného násilí konstruují. Detailnějšímu rozboru vybraných kategorií a jejich vzájemným vztahům se věnujeme níže, některé z kategorií (tragické důsledky násilí, sexuální násilí jako důsledek okolností v životě původce/původkyně násilí, partnerské násilí jako past pro oběti, partnerské násilí jako spektakl) jsou zajímavé spíše jako subkategorie, resp. aspekty dalších analyzovaných kategorií, a věnujeme se jim tedy okrajově v rámci těchto kategorií níže.

4.1 Sexuální a domácí násilí v kontextu kariéry vlivných mužů

Jednou z oblastí, kterým česká média ve sledovaných letech věnovala zvýšenou pozornost, bylo sexuální a domácí násilí páchané (či domněle spáchané) vlivnými muži nebo zjednodušeně řečeno tzv. VIP osobami, zejména politiky nebo veřejně činnými muži. V prvním sledovaném období, v letech 2010 a 2011, se média intenzivně věnovala obvinění bývalého ředitele Mezinárodního měnového fondu Dominiquea Strauss-Kahna z pokusu o znásilnění pokojské, obvinění spoluzakladatele serveru WikiLeaks Juliana Assange ze znásilnění a sexuálního obtěžování, případu bývalého izraelského prezidenta Moše Kacava odsouzeného za znásilnění, ale také např. kauze herce Mela Gibsona odsouzeného za domácí

násilí. V druhém sledovaném období, v letech 2014 a 2015, se média vedle kauzy Romana Polanského zaměřila na případy podnikatelů a sportovců ze zahraničí, jejichž sexuální aféry dávají do souvislosti s komplikacemi v jejich kariéře nebo jejím ukončením. Více se média zaměřila také na české osobnosti, mezi nimiž mediální pozornost upoutali zejména lékař Jaroslav Barták stíhaný za údajný pokus o znásilnění a nebezpečné vyhrožování asistentce a investor Pavel Čurda a jeho nevhodná sexuální nabídka.

Ačkoli mediální zájem o sexuální trestné činy vlivných mužů může vytvářet dojem, že sexuální násilí je pro tuto skupinu typické, a vychylovat tak veřejnou reprezentaci genderově podmíněného násilí tímto směrem, příčiny zájmu médií o aféry vlivných mužů jsou při znalosti mediálních rutin naprosto zřejmé. Události naplňují hned několik zpravodajských hodnot (Galtung a Ruge 1965) – týkají se elitních osob z elitních národů (a nebo národa blízkého), mají v sobě prvek negativity, překvapení, ale zároveň odkazují k již známému vzorci chování vlivných mužů (zpravodajská hodnota kontinuity). Je tedy velmi pravděpodobné, že se takovým událostem podaří překročit práh mediální pozornosti a budou zařazeny do mediálních obsahů. Zajímavé tedy je podívat se blíže na rámce, skrze které média události konstruují a postihnout, jak takové nakládání s tématy může určovat mediální diskurz o genderově podmíněném násilí.

Nezbytným rámcem, který média aktualizují v souvislosti s údajným nebo prokázaným trestným činem vlivných mužů, je dopad na jejich kariéru. Média dávají konec kariéry nebo významný kariérní propad do přímé souvislosti se sexuálním násilím spáchaným těmito muži nebo s podezřením na něj, a v textech je tak velký prostor věnovaný profesním kvalitám a historii (domnělých) původců/původkyň násilí a jejich významu pro společnost. Nejtypičtěji je tento rámec patrný v případě Dominiqua Strauss-Kahna, o němž média zároveň referují jako o muži, který byl před aférou potenciálním kandidátem na francouzského prezidenta.

„Navzdory všem ekonomickým kvalitám se na něho bude nakonec vzpomínat jako na člověka, který nedokázal udržet zapnutý poklopec. S prezidentskou kandidaturou v roce 2012 se může rozloučit, i kdyby byl

nakonec zproštěn viny, do čela MMF se bude moci vrátit pouze tehdy, když se rychle očistí. Ani jedno ovšem není příliš pravděpodobné."⁷

Rámec zmařené kariéry nebo „hvězdy“ je však typický také pro referování o aféře Juliana Assangeho (2011) nebo Mela Gibsona (2010), ale i českého investora Pavla Čurdy (2014). Přestože není možné říci, že by média nápadně nebo snad jednostranně zpochybňovala vinu těchto mužů, je zajímavé sledovat, jak vytvářejí prostor pro rámec, podle něhož je obvinění ze sexuálního násilí či obtěžování zneužitelné právě v případě, že je potřeba zbavit se vlivného muže. Tomuto rámci se věnujeme samostatně v následující kapitole. V souvislosti s kategorií „zničené kariéry“ je však zajímavé podívat se i na to, jak jednoduše mohou média (ať už vědomě, nebo jen nepromyšlenou volbou slov) přesouvat odpovědnost za chování vlivných mužů na ženy, jejich (jakkoli domnělé) oběti. Text níže nečiní za dopady vlastního nevhodného sexuálního chování odpovědným Juliana Assangeho, ale „dvě Švédky“, které se vůči jeho chování vymezily (označované jsou navíc v protokolu, a tedy i v řadě mediálních textů, slovem „slečny“⁸, které odkazuje k nižšímu společenskému statusu žen a pro označení dospělé ženy je nevhodné):

„Nikoli Pentagon, Kreml či Tálibán tak hrozí zničit Assangeovu hvězdu, nýbrž dvě Švédky, které ho obvinily ze znásilnění a sexuálního obtěžování.“⁹

V případě aféry Dominiqua Strauss-Kahna média v několika případech aktualizují s ohledem na jeho funkci také rámec nadosobních, národních (Francie) či mezinárodních důsledků jeho obvinění, a umocňují tak význam dopadu události na politikovu kariéru. Tisk dává prostor úvahám o francouzské národní cti, kterou údajně aféra poškozují („Francouzští politici se obávají, že aféra poškodí pověst jejich země. [...] Je to ponížení a urážka cti Francie. Každý si teď bude říkat,

⁷ Hrstková, J. Don Juan, nebo nový Keynes? Hospodářské noviny, Názory, s. 11. 18. 5. 2011.

⁸ Únik ze spisu Assange: Takto mělo dojít ke znásilnění (Red Zah). Aktualne.cz. 20. 12. 2010.

⁹ Beranová, L. Po šéfovi „Wiki“ pátrá už i Interpol. Hospodářské noviny, Svět, s. 7, 22. 11. 2010.

koukněte, co ti Francouzi dělají.¹⁰), a také implicitně nabízí myšlenku, že aféra spadá do politikova soukromí:

„Zatímco Dominique Strauss-Kahn opouští vězení a míří do domácího, ve Francii sílí znechucení. Francouzi nemají ve zvyku hrabat se v soukromí politiků.“¹¹

Jedním z významných rámců, které média nabízejí, je také mezinárodní ekonomický dopad události, což spolu s pochybnostmi o vině politika (viz níže) může ztěžovat pozici domnělé oběti:

„Mezinárodní měnový fond se po zatčení a obvinění svého výkonného ředitele Dominiqua Strausse-Kahna ocitá bez nejvyššího vedení právě v době, kdy se má podílet na řešení eskalující dluhové krize Řecka a dalších ohrožených zemí eurozóny.“¹²

Přejdeme teď k další kategorii, kterou jsme v souvislosti s analýzou rámců vysledovaly, kterou je především bagatelizace násilí a stigmatizace obětí.

4.2 Kontroverze kolem sexuálního násilí nejen v kauzách vlivných mužů, bagatelizace násilí a stigmatizace¹³ obětí

Ačkoli kvantitativní analýza mediálních obsahů týkajících se genderově podmíněného násilí nepotvrdila, že by média měla tendenci svalovat vinu za násilí na oběti nebo stereotypizovat oběti ve větší míře (naopak se ukázalo, že stereotypně bývají zobrazovány především původci/původkyně násilí), zejména při referování o mužích považovaných za společensky významné můžeme při bližším zkoumání objevit rámce, které mají tendenci násilí bagatelizovat, nabízet rámec kontroverzí či pochybností týkajících se obvinění a spekulovat o tom, zda obviněný ve skutečnosti není spíše obětí.

¹⁰ Černý, A. Ředitel MMF obviněn ze znásilnění. Hospodářské noviny, Svět, s. 8. 16. 5. 2011.

¹¹ Dražanová, A. Co je vám do jeho soukromí? Mladá fronta DNES, Ze světa, s. 7. 21. 5. 2011.

¹² Aféra je nečekanou ranou pro MMF i Řecko (zah). Hospodářské noviny, Svět, s. 8. 16.5.2011.

¹³ Obvykle v tomto smyslu hovoříme také o „sekundární viktimizaci obětí“.

Tendence relativizovat násilí nebo upozorňovat na jeho obtížnou prokazatelnost se netýká jen vlivných mužů, u tzv. VIP osobností ale nabývá určitých specifik. Média u nich mají tendenci (zejména u neprokázaných případů) nabízet pohled, podle kterého jsou vlivní muži snadnou obětí takových afér zaměřených často na jejich diskvalifikaci ve veřejném životě. Ženy bývají prezentovány jako osoby v nevýhodné pozici, které by měly ocenit mimosoudní vyrovnání, a média poukazují na jejich pochybení při ohlašování činu, případně na kulturní odlišnosti, které způsobily, že si muži nebyli vědomi, že jednájí protiprávně. Z kvantitativního hlediska menšinové, ale v kvalitativním pohledu zajímavé jsou také způsoby, kterými se média připojují k tendencím diskreditovat oběti. V kontextu populárních představ, že vyšší přítomnost žen v médiích by mohla proměnit podobu mediálních obsahů ve smyslu vyšší genderové vyváženosti, není nezajímavé ani to, že autorkami textů, které násilí nejvíce bagatelizují, bývají často ženy.

4.3 Stigmatizace obětí v případech vlivných mužů

Pokojská, která obvinila Dominiqua Strauss-Kahna z pokusu o znásilnění, je tak opakovaně médii identifikována jako „*dvaatřicetiletá žena afrického původu*“¹⁴ nebo „*dvaatřicetiletá pokojská, původem z Guineje*“¹⁵. Kromě toho, že média poukazují na její původ, odkazují také v některých článcích k jejímu sociálnímu statusu a především zdravotnímu stavu. Ačkoli význam takové informace pro soudní proces ani rozhodování o vině či nevině politika média nezprostředkovávají, neváhají reprodukovat spekulaci deníku New York Post, podle níž je pokojská možná HIV pozitivní. Taková informace přitom nepochybně sekundárně viktimizuje možnou oběť¹⁶.

V roce 2010 se pochybnosti o skutečných záměrech oběti objevily i v textech týkajících se domácího násilí páchaného hercem Melem Gibsonem. Text sice

¹⁴ Advokát: Strauss-Kahn skončí mimosoudním vyrovnáním. Aktualne.cz, ČTK. 10. 6. 2011

¹⁵ Kauza DSK: policii pomůže karta (ČTK, zah). Mladá fronta DNES, Ze světa, s. 6. 19. 5. 2011

¹⁶ Kauza DSK: policii pomůže karta (ČTK, zah). Mladá fronta DNES, Ze světa, s. 6. 19. 5. 2011 nebo Pokojská, která obvinila šéfa MMF, je prý HIV pozitivní (ČTK, Zahraničí). Aktualne.cz. 18. 5. 2011

uvádí, že „málokdo v Hollywoodu“ věří verzi, že by Gibsonova partnerka „všechno [z]inscenovala kvůli vydírání a penězům za rozvod“, ovšem už taková zmínka vnáší do článku rámec potenciálního zneužití obvinění z domácího násilí a nabízí úvahy o možném morálním selhání hercovy partnerky – a to vše v článku s rádoby vtipným, ale ve skutečnosti vůči hercově partnerce urážlivým titulkem odkazujícím k filmům s Gibsonem, ale zároveň k oblíbenému příměru žen ke slepicím – „Šílený Max Gibson začíná pykat za další Slepíčí úlet“.¹⁷ Zcela explicitně pak své pochybnosti o věrohodnosti výpovědi údajné oběti sexuálního obtěžování sděluje autor textu „Pan nepohodlný“ o Al Goreovi – neváhá ženu označovat jako „postiženou“ v uvozovkách a o její výpovědi psát jako o výmyslu:

„Jen před dvěma týdny se tak objevilo obvinění ze sexuálního obtěžování, které proti Goreovi vznesla masérka z oregonského Portlandu. Mělo se to stát údajně v roce 2006 v tamním hotelu, a přestože celý příběh vykazuje příznaky jednoho velkého výmyslu, i seriózní média citují z výpovědi ‘postižené’, která Gora nenazve lépe, než ‘sexuálním pudlem’.“¹⁸

Také mediální konstrukce případu Juliana Assangeho do určité míry vystavuje ženy, které ohlásily sexuální násilí z jeho strany, veřejné stigmatizaci. Texty detailně líčí, co se mezi Assangem a ženami odehrálo a zdůrazňují určité nesrovnalosti v postupu žen – například to, že „zmíněná žena si během následujícího týdne, kdy dále sdílel (Assange – pozn. aut.) její byt, na věc nestěžovala“¹⁹. Média také opakovaně upozorňují, že ženy měly původně s Assangem pohlavní styk dobrovolně²⁰ – tím nabízejí rámec, který relativizuje odpovědnost mužů za chování, které sami nevnímají jako problematické. Tomuto rámci se detailněji věnujeme níže v podkapitole Bagatelizace násilí odkazem ke kulturním odlišnostem.

¹⁷ Šílený Max Gibson začíná pykat za další Slepíčí úlet (krk, kf). Aktualne.cz. 31.7.2010.

¹⁸ Anýž, D. Pan nepohodlný. Hospodářské noviny, Názory, s. 11. 22.7.2010.

¹⁹ Únik ze spisu Assange: Takto mělo dojít ke znásilnění (Red Zah), Aktualne.cz. 20. 12. 2010.

²⁰ např. zde: Šéfa WikiLeaks dostal do vazby prasklý prezervativ. Aktualne.cz. 8. 12. 2010.

4.4 Bagatelizace násilí jako pouhé zvýšené sexuální aktivity vlivných mužů

Už předchozí subkategorie odkazující k určité stigmatizaci obětí sexuálního násilí naznačila, že média se ne vždy vyvarují takového referování o násilném sexuálním činu, které může relativizovat závažnost tohoto typu trestných činů. Bagatelizace sexuálního násilí se ale do mediálních obsahů dostává i jinými způsoby, často možná v nešikovně realizované snaze o vyváženost a dodržování presumpce neviny. V podstatě skryté, ale o to potenciálně nebezpečnější, je užívání eufemismů pro označení původce/původkyně násilí, nebo dokonce jeho určitá heroizace v duchu „pánského klubu“. Dominique Strauss-Kahn je tak médií označován zlehčujícími výrazy jako „člověk se slabostí pro ženy“²¹ či „mocný proutník“²² nebo v podstatě lichotivým „velký svůdce“²³. Někteří autoři (respektive autorky) neváhají opakovaně bagatelizovat událost právě eufemistickým označováním Dominiqua Strauss-Kahna za muže s velkým apetitem a popisem samotné události jako „zatím neprokázan[é] aférk[y] jednoho člověka“²⁴. Podobně shovívavě a s určitým obdivem líčí autor textu „Pád pána triček“ příběh známého amerického podnikatele Dova Charneyho a jeho pokusy „vyspat [se] s každou hezkou ženou, kterou ve své továrně potkal“. Odpovědnost za následné ekonomické potíže firmy způsobené chováním majitele, kterého zaměstnankyně žalovaly za sexuální obtěžování na pracovišti, autor přenáší na „bulvárně-feministick[é] magazín[y] jako Gawker nebo Jezebel, které si z Charneyho udělaly nevysychající pramen pohoršených příspěvků o mužském sexismu“, a také na údajně rozporuplnou americkou kulturu: „A to se v moderní Americe, která je ve svém uvažování podivně rozkročena mezi puritanismem a politickou korektností, ukázalo být velkým problémem.“²⁵

²¹ Advokát: Strauss-Kahn skončí mimosoudním vyrovnáním. Aktualne.cz, ČTK. 10. 6. 2011.

²² Kupec, P. Mocný proutník zůstane v cele. Mladá fronta DNES, Ze světa, s. 6. 17. 5. 2011.

²³ Hrstková, J. Don Juan, nebo nový Keynes? Hospodářské noviny, Názory, s. 11. 18. 5. 2011.

²⁴ Hrstková, J. Vysoká cena chtíče. Hospodářské noviny, Názory, s. 10. 17. 5. 2011.

²⁵ Formánek, O. Pád pána triček. Víkend HN, Téma, s. 20. 4. 7. 2014.

4.5 Bagatelizace násilí odkazem ke kulturním odlišnostem nebo odlišnému vnímání hranic v sexuální oblasti

Velmi zajímavé jsou z našeho pohledu texty, které nacházíme jak v období let 2010–2011, tak zejména v druhém sledovaném období, a které sexuální násilí nebo obtěžování relativizují či omlouvají tím, že původce násilí si vlastně ani nebyl vědom, že se ho dopouští. To média vysvětlují nejčastěji odkazem ke kulturním odlišnostem nebo odlišné legislativě v jednotlivých zemích, nebo tím, že ženy vstoupily do sexuálního kontaktu s daným mužem původně dobrovolně. Tento rámec je nápadný v případě Juliana Assange, ale zajímavý prostor pro analýzu nabízí také kauza českého investora Pavla Čurdy. Přibližně o dva měsíce později se pak v médiích v podobném duchu referovalo o případu velšského fotbalisty Cheda Evanse.

V kauze Assange je rámec kontroverze, nejasností ohledně toho, jestli byl vůbec trestný čin spáchán, klíčový. Média poměrně detailně reprodukuje informace z vyšetřovacích spisů a věnují se tomu, že pohlavní styk s Assangem byl původně ze strany žen dobrovolný, ale poté se změnil v nedobrovolný²⁶. Pro média se pochopitelně na tématu stávají zajímavým právě specifika švédského trestního řádu, podle kterého šlo o znásilnění, ačkoli z něj ženy Assange přímo neobvinily. Přítomnost tohoto rámce je z hlediska mediálního referování o tématu pochopitelná (jedná se o podstatnou informaci), dává však bohužel zejména v zemi s odlišnou kulturou přístupu k sexuálnímu násilí, jakou je Česká republika, prostor pro bagatelizaci. Pochopitelně s ohledem na příběh Juliana Assange v médiích dostává prostor také jeho obhajoba, podle níž je obvinění pomstou za jeho aktivity:

„Assange sám i jeho advokáti v širším kontextu tvrdí, že stíhání, kterému je ve Švédsku vystaven, je odplatou za zveřejnění důvěrných depeší amerických diplomatů. Své tvrzení podkládají i tím, že prokurátor se nejprve rozhodl případ odložit jako neodůvodněný, výše postavený státní zástupce ale verdikt zvrátil.

²⁶ Např. zde: Sniegoň, T. Kauza Assange: Švédsko vítá verdikt s opatrným uspokojením. Právo, Ze zahraničí, s. 16. 26. 2. 2011 nebo zde: Klekner, R. Séfa WikiLeaks dostal do vazby prasklý prezervativ. Aktualne.cz. 8. 12. 2010.

Právní experti, oslovení deníkem New York Times, však tvrdí, že nejde vůbec o neobvyklý postup. Silné emancipační hnutí ve Švédsku dosáhlo toho, že právní řád poskytuje ženám v případě jakéhokoli podezření ze sexuálního násilí mimořádnou ochranu."²⁷

Jako snahu bagatelizovat událost vyhodnocujeme také strategii určité externalizace odpovědnosti, tedy postup, při kterém autor článku s titulkem „Šéfa WikiLeaks dostal do vazby prasklý prezervativ“ přesouvá tímto titulkem odpovědnost z aktéra na okolnosti, které, jak tato strategie naznačuje, nemohl ovlivnit.²⁸

Typickou ukázkou nastíněného přístupu médií je také kauza českého investora Pavla Čurdy, který během startupového setkání v Berlíně v roce 2014 poslal kolegyni zprávu s předmětem „Moc se mi líbíš“ ve znění: „Neodjedu z Berlína, dokud se spolu nevyspíme. Dohodnuto?“ Média při referování o události naplno projevila tendenci poukazovat na problematičnost kulturně odlišných norem chování a jednoznačně nabídla rámec, který hodnotí reakci poškozených žen jako neadekvátní a její dopady pro podnikatele jako devastující. Navíc celý případ implikuje, že na něco takového v České republice nejsme zvyklí. Pro její vyprávění hodnotu připojujeme rozsáhlejší ukázkou z textu, ve kterém nechybí ani klasické zlehčování pozice žen jako „slečen“, resp. dokonce „hezkých slečen“, které se „chovají mile“, nebo „uražených slečen“, a oproti tomu líčení Čurdy jako „úspěšného muže se silnou pozicí v oboru“. Text sice přibližuje kontext kauzy a pokouší se vysvětlit, proč vyvolala takovou pozornost, z vyznění je ale patrné, že autorka inklinuje k vnímání situace jako přehnaně eskalované („neúspěch takových pokusů dřív představovala facka“):

„Ten příběh je vlastně banální. Svobodný muž se v cizím městě v baru baví s hezkými slečnami, které pracují ve stejném oboru. Pijí, zdá se mu, že se k němu chovají mile. A tak to prostě zkusí. Neúspěch takových pokusů dřív představovala facka. Dnes je jí nadnárodní kauza, které se věnují noviny

²⁷ Únik ze spisu Assange: Takto mělo dojít ke znásilnění (Red Zah), Aktualne.cz. 20. 12. 2010.

²⁸ Klekner, R. Šéfa WikiLeaks dostal do vazby prasklý prezervativ. Aktualne.cz. 8. 12. 2010.

a servery ve Spojených státech, v Evropě. Výsledkem jsou například komentáře v tomto znění: *Incident mimo jiné ukazuje na výraznou převahu mužů ve světě internetových start-upů a problémy se sexismem na konferencích.*

Potíž je v tom, že uražená slečna i nadšení konzumenti příběhu vidí v Čurdově pokusu sbalit holku sexuální obtěžování, kterého se dopustil coby mentor, tedy školitel, který účastníkům konference radil, jak se napojit na vhodné investory. Tudíž byl ve vyšší pozici než děvče. Navíc mail obsahoval jeho profesionální vizitku. Takže se prý z jeho nabídky jednoznačně dalo vyčíst, že by slečně mohly plynout výhody z jedné noci s ním. Živí se totiž právě tím, že spojuje nejlepší začínající firmy s dobrými investory. Výsledkem je, že úspěšný muž se silnou pozicí v oboru má nejen ostudu, ale i nejistou budoucnost."²⁹

Velký prostor věnovaly tématu také Hospodářské noviny. Ani v nich nechybí líčení Čurdy jako „celkem populární[ho] konzultant[a] a investor[a] v několika českých i zahraničních firmách" a žen, které se ohradily vůči jeho „nabídce", jako „půvabné blondýnky", "Američanky" a „další pohledné dív[ky]", "Francouzky". Zdůraznění národnosti žen může opět vyvolávat dojem, že v těchto zemích se k sexuálnímu obtěžování přistupuje jinak, než je (Čech) Čurda zvyklý. Text dává Čurdovi prostor, aby přiznal nevhodnost svého jednání a ukázal, že se pokoušel o nápravu, ale byl odmítnut. Následně autor akcentuje takový pohled, podle kterého je možné Čurdu vnímat spíše jako oběť okolností – kromě nevhodné formy nabídky zvolil i špatné načasování na dobu, kdy sexuální obtěžování bylo v jeho oboru významným tématem:

„Pár týdnů se věc řešila na diskusních fórech, hlavně mezi ženami v oboru. Nevhodná nabídka Pavla Čurdy totiž přišla v nejméně vhodnou dobu. Během posledních měsíců se objevilo hned několik případů sexuálního obtěžování ze strany investorů právě ve startupových firmách."³⁰

Autor textu zároveň vykresluje portrét sympatického muže, který udělal chybu, za kterou nepřiměřeně pyká. Ženy, kterých se aféra týkala, jsou v článku spojovány s chováním, které je typické pro navazování bližších vztahů a které

²⁹ Wilková, S. Vyspíme se spolu? Magazín Mladé fronty DNES, Téma, s. 12. 18. 9. 2014.

³⁰ Čermák, M. Sex, lži a start-upy. Hospodářské noviny, Sociální síť Miloše Čermáka, s. 20. 27. 8. 2014.

investora mohlo snadno zmást („*Chovala se nadmíru přátelsky. A já si to špatně vyložil*“; „*Nevím, jestli se můžu řadit mezi zajímavé, ale určitě tam budu,*“ odpověděla dívka. Tweet končil smajlíkem.“³¹). Autor také explicitně zpochybňuje, že by Čurdovo chování bylo sexuálním zneužitím nebo příkladem šovinistického chování:

„Aféra mu vytvořila pověst sexuálního ‘predátora’. Ale je jím opravdu? Nepochybně zvolil nevhodnou formu, jak si mladé ženě, kterou sotva znal, říct o sex. Ale šlo o sexuální zneužití, jak tvrdí mnozí? V článcích se objevuje, že zneužil postavení potenciálního investora, jenž má nad ženou hledající peníze pro svůj projekt nadřazené postavení. [...] Noční maily v Berlíně nejsou epizodou, na kterou by mohl být pyšný. Ale že by to vypovídalo o genderové nevyváženosti v technologickém světě, jak stojí ve většině článků? Že by tohle měl být ten exemplární příklad, jenž šovinistické prostředí kolem start-upů ‘probudí’ a pohne věcmi správným směrem? To už je dost přitažené za vlasy.“³²

Velmi podobný je pak i přístup Hospodářských novin k případu fotbalisty Evanse, „*usvědčen[ého] pachatel[e] znásilnění*“, o několik měsíců později. Deník popisuje událost z minulosti, při níž fotbalista „*potkal devatenáctiletou servírku a skončili spolu v hotelovém pokoji levného řetězce*“. Otázkou opět je, jaký smysl má zveřejňovat informaci o věku a povolání ženy – v obou případech je touto informací implikován její nižší společenský status. Dále autor textu s odkazem na odlišné české reálie zpochybňuje závažnost skutku tím, že nad něčím takovým bychom v Česku „*mávlí rukou*“. Z analytického pohledu je zajímavá i autorova volba zlehčujícího výrazu „*povyražení*“ pro čin, který byl kvalifikován jako znásilnění:

„To, co následovalo, popisují aktéři vlastně podobně, ale v důsledku zásadně rozdílně. A tím rozdílem je onen pětiletý trest. Evans přiznává, že měl s dívkou sex, ovšem po ‘oboustranném souhlasu’. Dívka ale tvrdí, že byla příliš opilá na to, aby byla schopná rozpoznat, co se vůbec děje. V Česku bychom

³¹ ibid

³² ibid

nad tím možná mávli rukou, co to zase vymýšlejí, jenže v Británii tenhle druh povyražení už nějaký ten rok spadá do kategorie 'znásilnění'."³³

Poslední z citovaných textů se však, na rozdíl od předchozích článků, při troše shovívavosti k nevhodné volbě výrazů neuzavírá ani možné interpretaci, že je vlastně úmyslem autora kultivovat české prostředí upozorněním na to, že v zahraničí jsou pro posuzování sexuálního obtěžování či násilí odlišné, přísnější normy. Podobně také v kontextu pochybností o naplnění podstaty sexuálního násilí zaznívají v některých textech naopak informace o taktikách obhajoby vlivných mužů, jakými jsou nabídky mimosoudního vyrovnání, které je prezentováno jako výhodné i pro oběť, nebo snahy zdiskreditovat osobu oběti, „*například zpochybněním jejího duševního a fyzického zdraví, poukázáním na její konzumaci drog či alkoholu a možné nezákonné chování vůči přistěhovaleckému úřadu po příjezdu do země*“.³⁴ Ty mohou v mediálním diskurzu k tématu vyvažovat tendence zpochybňující vinu vlivných mužů a poukazující na to, jak jim aféry ničí kariéru. Dekonstrucí toho, že podobné činy veřejně aktivních mužů obvykle dlouho zůstávají nepotrestány a že pro ženy může být velmi složité odhodlat se k obvinění takových mužů, se zabývá také text, který za trestním stíháním Dominique Strauss-Kahna vidí spíše náhodu (najdeme v něm skrytou spekulaci, že pokud by pokojská věděla, o koho se jedná, pravděpodobně by mlčela jako řada žen před ní):

„Vyděšená pokojská z luxusního newyorského hotelu možná nevěděla, s kým má tu čest³⁵, když volala policii na šéfa Mezinárodního měnového fondu Dominique Strausse-Kahna. Další ženy, kterým prý mocný Francouz obviněný z pokusu o znásilnění kdysi agresivně vstoupil do života, ovšem jeho identitu

³³ Šídlo, J. Promopro za všechny peníze. Hospodářské noviny, Barvy moci Jindřicha Šídla, s. 22. 31. 10. 2014.

³⁴ Advokát: Strauss-Kahn skončí mimosoudním vyrovnáním (ČTK). Aktualne.cz. 10. 6. 2011. Velmi podobně viz také Černý, A. Causa Strauss-Kahn: špinavá hra začala. Hospodářské noviny, Svět, s. 8. 7. 6. 2011.

³⁵ Ačkoli ukázkou na tomto místě užíváme spíše k odhalení tendence médií stranit ženám-obětím sexuálního násilí, není možné ignorovat, že implicitně text obsahuje opět stereotypizaci oběti jako „vyděšené“, navíc jako ženy s omezeným rozhledem, protože, jak se autor textu domnívá, nepozná osobu veřejně velmi exponovanou, ředitele MMF.

znaly. Zřejmě i proto dosud proplouval kariérou vrcholového politika s pověstí velkého svůdce a nikoli násilníka."³⁶

Zcela opačnou, avšak z hlediska konstruování diskurzu týkajícího se genderově podmíněného násilí velmi zajímavou tendencí je zveřejnění článku v magazínu Víkend Hospodářských novin, který pojednává o tzv. falešných vzpomínkách v souvislosti se znásilněním³⁷. Podstatou sdělení článku je, že existuje fenomén falešných vzpomínek, tedy vzpomínek na události, které se vůbec nestaly a lidský mozek si je jen vykonstruoval, případně uložil do paměti odlišně od toho, než jak skutečně události proběhly (často například propojené se zážitky z konzumace médií). Z analytického hlediska je obtížné nevnímat zařazení takového textu, který navíc falešné vzpomínky explicitně spojuje s obviněními ze znásilnění, do obsahu média právě v době, kdy se referuje o možném sexuálním násilí páchaném ředitelem Mezinárodního měnového fondu Dominiquem Strauss-Kahnem, jako záměrné. Vnímáme ho tedy jako mediální příspěvek k posílení rámce pochybností o tom, zda skutečně došlo ke spáchání sexuálního násilí.

Do rámce kontroverzí přispívají také články, které upozorňují na sebevraždy veřejně známých mužů, kteří byli ze sexuálního násilí obviněni a vzali si život ještě před soudním jednáním.³⁸ Specifický je v tomto ohledu také text o tragickém důsledku vydírání skrze smyšlené znásilnění – i ten přispívá v médiích k rámci kontroverzí, který prezentuje tuto oblast jako jednoduše zneužitelnou nejen pro diskreditaci vlivných mužů, ale také pro páchaní trestného činu, například vydírání se snahou vylákat z oběti peníze (*„...pětapadesátiletý muž z Chomutovska si vzal život kvůli vydírání dvojicí z Náchodska, která na něj navlékla smyšlené znásilnění a žádala peníze. Muž tlak nevydržel a spáchal sebevraždu.*"³⁹).

³⁶ Kupec, P. Ženy se bály... až pokojská ne. Mladá fronta DNES, Ze světa, s. 9. 18. 5. 2011.

³⁷ DNA duše (poz.red.). Víkend HN, s. 7. 27. 5. 2011.

³⁸ Oscarový skladatel obviněný ze znásilnění se zabil (Red Kul, ČTK). Aktualne.cz. 23. 5. 2011. Policie našla utopeného belgického politika. Měl jít k soudu. Aktualne.cz. 3. 4. 2015.

³⁹ Muž si kvůli smyšlenému znásilnění vzal život (iDNES). Mladá fronta DNES, Kraj Hradecký, s. 3. 11. 6. 2011.

4.6 Sexuální násilí jako součást zneužití vůdčí role nebo nadřazené profesní pozice

Do samostatné kategorie záměrně řadíme mediální obsahy, které referují o sexuálním násilí páchaném muži ve vůdčí roli – patří mezi ně především Jaroslav Dobeš alias Guru Jára a kněz Erik Tvrdoň, jejichž případy se média zabývala v letech 2014 a 2015. Od případů vlivných mužů podezřelých ze spáchání sexuálního násilí či obtěžování se liší tím, že jim vina byla prokázána a média ji žádným způsobem nezpochybňují, ale také společenskou pozicí těchto mužů. Nepatří k VIP osobám a média v souvislosti s nimi aktualizují spíše rámec odchylky od normy (či přímo úchytky) a bizarnosti. V tomto případě tedy média nabízejí interpretaci genderově podmíněného násilí jako něčeho, co se týká „těch druhých“, lidí s abnormálními charakteristikami – psychicky nemocných agresorů a (hlavně v případě Jaroslava Dobeše) nevědomých, důvěřivých, naivních žen se sklonem k vyhledávání iracionálních řešení svých problémů (esoterika, nevědecké a na první pohled zarážející praktiky jako „odháčkování“).

V případě kněze Tvrdoně takové rámcování případu podporuje nejen fakt, že knězi byla nařízena ústavní psychiatricko-sexuologická léčba⁴⁰ (naplnil tedy stereotyp sexuálního agresora jako nemocného), ale také poukaz na velmi bizarně až sektářsky vyznívající důvod jeho konání, který nejlépe shrnuje titulek *„Kněz měl znásilňovat dívky, aby je odnaučil chuti na sex“*⁴¹. Podobně je Dobeš spojován s esoterickými semináři a opět velmi bizarní „terapií“, tzv. odháčkováním. Na rozdíl od dominantní tendence médií spíše zpochybňovat či omlouvat vinu veřejně známých, vlivných mužů, kteří byli vůči (domněle) zneužitým ženám obvykle také ve společensky nadřazené či zvýhodněné pozici (viz předchozí kapitola), guru i kněz jsou médii explicitně odsuzováni za *„zneužití své církevní autority“*⁴² nebo vůdčí pozice *„mistra“*⁴³ a obdivu svých

⁴⁰ Vokáč, M. Soud kněze poslal na pět let do vězení. Mladá fronta DNES, Titulní strana, s. 1. 27. 2. 2015. Podobně také: Soudní znalec řekl, že kněz je sexuální deviant (vok). Mladá fronta DNES, Kraj Pardubický, s. 1. 11. 2. 2015.

⁴¹ Kozelka, P. Kněz měl znásilňovat dívky, aby je odnaučil chuti na sex. Právo, Zpravodajství, s. 4. 17.12.2014.

⁴² *ibid.*

⁴³ Fuksa, A. Nadsamec Óm dostal deset let natvrdo. Právo, Zpravodajství, s. 9. 8. 10. 2014.

následovnic⁴⁴. Média také volí v případě Dobeše často zesměšňující označení jako „nadsamec Óm“⁴⁵, „falešný léčitel“ či „šarlatán“⁴⁶, a rámcování případu tak má oproti případům se společensky významnými muži blíže k bulvárnímu prezentování události jako spektaklu, které je typičtější pro mediální konstrukci genderově podmíněného násilí s aktéry z nižších socio-ekonomických vrstev (viz seznam kategorií v úvodu).

Na tomto rámci se podílí i detailní líčení Dobešových praktik, stejně jako stereotypizace jeho obětí jako důvěřivých, naivních („[z]a slibovanou pomoc žádal podle žalobce v jednotlivých případech odměnu. Někdy tvrdil, že peníze jsou určené na charitu, jindy sliboval jejich vrácení, což ale neudělal, případně předal jen zlomek částky.“⁴⁷), bezbranných (v danou chvíli nebyly schopné ovládat své tělo, „[o]dháčkování podstoupily po několikadenním nedostatečném příjmu potravy a pití, nedostatku spánku, v neposlední řadě v pozměněném stavu vědomí, do kterého upadly při hypoventilačním dýchání“⁴⁸) a následně trpících posttraumatickou stresovou poruchou⁴⁹, kterou jeden z textů líčí velmi detailně tak, že její nositelka de facto pozbyla „kontroly sama nad sebou“, možná nevratně (opět stereotypizace oběti jako v podstatě absolutně bezmocné):

„Syndromy u ní budou přetrvávat celý život a mohou zásadně modifikovat její život. Stav bezmoci, odevzdanosti a neschopnosti obrany. Nevěděla ani si nepamatuje, že byla sexuálně zneužita. Když se to dozvěděla, začala trpět fobiemi, ztrátou kontroly sama nad sebou, měla anorexii, poruchu sebeúcty, sexuální dysfunkce, byla hospitalizována na psychiatrii,“ uvedla k jedné ze žaček soudní znalkyně Alena Gayová.“⁵⁰

⁴⁴ Na Filipínách zatkli Čecha, který "léčil" studentky sexem. Aktualne.cz. 18. 5. 2015.

⁴⁵ Fuksa, A. Nadsamec Óm dostal deset let natvrdo. Právo, Zpravodajství, s. 9. 8. 10. 2014.

⁴⁶ Soud odmítl stížnost falešného léčitele, trest 8 let platí. Aktualne.cz. 13. 4. 2015.

⁴⁷ ibid.

⁴⁸ Fuksa, A. Nadsamec Óm dostal deset let natvrdo. Právo, Zpravodajství, s. 9. 8. 10. 2014.

⁴⁹ Např. Soud odmítl stížnost falešného léčitele, trest 8 let platí. Aktualne.cz. 13. 4. 2015; Libiger, M.

Guru Jára dostal 10 let. Pletl si odháčkování se znásilněním. Mladá fronta DNES, Kraj Olomoucký, s. 1. 8. 10. 2014.

⁵⁰ Fuksa, A. Nadsamec Óm dostal deset let natvrdo. Právo, Zpravodajství, s. 9. 8. 10. 2014.

Specifickými případy jsou v této kategorii ty, které se věnují přímo sexuálnímu zneužívání či šikaně na pracovišti.⁵¹ Mezi nimi je z hlediska stereotypizací oběti obzvláště nápadný text, který referuje o případu sebevraždy policistky, jež mohla čin spáchat v přímém důsledku dlouhodobého sexuálního násilí ze strany nadřízeného. Ačkoli v celkovém vyznění text usiluje spíše o to, poukázat na nesrovnalosti a špatně nastavené standardy u pražské policie, detailní reprodukcí argumentů, které zazněly u soudu, článek až exemplárně reprodukuje klasické stereotypy spojované s pozicí žen na pracovišti i s jejich kariéerním postupem. Kromě toho, že je policistka charakterizována na základě citací z jejího dopisu na rozloučenou jako „*strašlivě bezmocná a odkázaná na vůli někoho, kdo nad [ní] má moc*“, jsou, navíc posmrtně, zpochybňovány její profesní kvality. V textu se totiž dočteme, že se jednalo o ženu, která „*trpěla depresemi a psychickou labilitou*“ (opět velmi typická stereotypně ženská charakteristika), a ačkoli v textu zazní posudek sexuologa, podle kterého není možné určit, jestli k sebevraždě nedošlo v důsledku sexuálního obtěžování⁵², neváhá médium reprodukovat spekulace o tom, že policistka ve skutečnosti nikdy neměla být přijata na svoji pozici. Článek naprosto explicitně zprostředkovává spekulace, podle nichž byla žena na prestižní pracovní post přijata bez potřebných zkušeností i psychologického profilu, a to zřejmě jen díky své fyzické atraktivitě, a proto, že její budoucí vedoucí „*upřednostnil svoji sexuální touhu před povinností vzít co nejkvalitnějšího zájemce*“⁵³. Takové spekulace považujeme za jasné naplnění principu sekundární viktimizace oběti, která se navíc už žádným způsobem vůči své profesní diskvalifikaci nemůže bránit. Je samozřejmé, že tyto informace jsou součástí soudního procesu, domníváme se ale, že média by měla k jejich zveřejňování přistupovat odpovědněji.

⁵¹ např. Kovařík, J. Sexuální otrokyně žaluje amerického milionáře. Právo, Zahraničí, s. 2. 25. 3. 2011 nebo Soud zamítl odškodné matce policistky, která se zastřelila. Aktualne.cz. 26. 2. 2015.

⁵² „Soud si nechal vypracovat i posudek od sexuologa Petra Weisse. Ten potvrdil, že O [...] trpěla depresemi a emoční labilitou. A současně došel k tomu, že neřešená sexuální šikana na pracovišti mohla k jejímu kroku významně přispět - ale současně to nelze jednoznačně prokázat.“ (ibid)

⁵³ ibid

„O[...] nastoupila k policii v roce 2008, o pouhý rok později uspěla v konkurzu na místo u pražské hospodářské kriminálky - mnozí zkušenější policisté na takový postup přitom čekají několik let. [...]

Policie ale to, že by měla jakkoli vinu na sebevraždě O[...], odmítá. 'Trpěla depresemi a psychickou labilitou. Byla opakovaně vyzývána, aby zahájila léčbu,' řekl Machálek, ale nevysvětlil, jak je tedy možné, že jako psychicky labilní prošla přísnými psychologickými testy, které jsou podmínkou práce u policie a zejména elitního policejního útvaru, a že nadále ve své práci zůstávala. Podle Lásky je tu možné vysvětlení, proč coby údajně psychicky labilní a navíc po pouhých 14 měsících práce u policie uspěla. Ve výběrové komisi seděl i Burian a jako vedoucí oddělení, kam O[...] poté nastoupila, v ní měl i významné slovo. 'Je otázkou, zda tehdy neupřednostňoval svoji sexuální touhu před povinností vzít co nejkvalitnějšího zájemce,' podotkl Lásky.⁵⁴

4.7 Genderově podmíněné násilí jako (politický) problém v kulturně odlišných zemích – lidskoprávní téma

Další z významných kategorií, resp. dalším z rámců, skrze které média nabízejí nahlížet na genderově podmíněné násilí, je pohled na něj jako na praktiku odporující kultuře, v níž žijeme, jako na praxi běžnou v kulturně odlišných zemích. V duchu takového rámcování je genderově podmíněné násilí prezentováno jako běžné zacházení s ženami v rodinách v těchto zemích (domácí násilí jako norma), případně jako kulturní problém, který pomáhají řešit osobnosti ze západu⁵⁵, jako důsledek válečného stavu v těchto zemích, případně jako problém související s nefunkčním právním systémem (oběti se nedovolají pomoci a práva). Taková „externalizace“ genderově podmíněného násilí může (podobně jako u jiných kategorií) posilovat dojem, že je především problémem „těch druhých“, respektive dokonce kulturně méně vyspělých (v duchu perspektivy orientalismu nahlížející na odlišné kultury jako na „divošské“), zejména proto, že je médii velmi často označováno jako „nelidské“:

⁵⁴ ibid

⁵⁵ Např. Chitrakar, N. (Reuters). Foto. Právo, Ze zahraničí, s. 12. 8. 4. 2011. „DEMI V NEPÁLU POMÁHÁ ZNEUŽÍVANÝM. Americká herečka Demi Mooreová přijela do Nepálu podpořit organizaci Maiti Nepal. Ta se snaží chránit nepálské dívky a ženy před domácím násilím, nucenou prostitucí a jinými formami vykořisťování.“

„Nelidské je znetvoření kyselinou, ponižující jsou v Pákistánu i obvyklé vynucené sňatky, které lze někdy považovat za legalizované otroctví. Často mladičká 'manželka' bývá v nové domácnosti v lepším případě služka, v horším i oběť sexuálního násilí. Zpráva uvádí, že až 90 procent pákistánských žen čelí domácímu násilí.“⁵⁶

Typické je mediální poukazování na případy, v nichž v roli regulátora násilí selhává právní systém (*„Dlouho unikal podezření, přestože jej prý už v roce 1998 identifikovala jedna ze dvou dívek, které útok přežily. Policistovi ale postačila výmluva, že je asi násilníkovi podobný, a podezřívavý prokurátor byl přeložen.“⁵⁷*), a z problému se tak stává lidskoprávní téma, tedy prostor pro intervence „kultivovanějších“ zemí. Lidskoprávní aktivisté a aktivistky západních zemí pak vystupují v textech v rolích kritiků a kritiček místní praxe a těch, kteří poukazují na rozpory mezi „vládními závazky“ a skutečností:

„Po sexuálním napadení obětí navíc policisté vyhrožují a spravedlnost v případě sexuálního násilí – ať už se ho dopouští kdokoli – mnohdy nezajistí ani právní systém. [...] Současný prezident Sísí loni sexuální napadání prohlásil za 'nepřípustnou formu chování' a nařídil bezpečnostním složkám, respektive ministerstvu vnitra, aby ve společnosti vymáhaly dodržování nového zákona uznávajícího sexuální obtěžování za zločin. [...] Nová zpráva lidskoprávníků proto vyvolává značné množství otázek. Podle zprávy je chování egyptských bezpečnostních složek 'výsměchem vládním závazkům, že se boj proti sexuálnímu násilí v egyptské společnosti stane prioritou'.“⁵⁸

Souzení „nelidských“ praktik v zemích s odlišnou kulturou optikou západní kultury a upozorňování na bezpráví v těchto zemích je typické pro rámec zabývající se neadekvátními či z pohledu např. evropských právních řádů protiprávními tresty za sexuální násilí, respektive za obranu proti němu. Mezi typické příklady takového rámce patří médii zprostředkovaná informace o popravě Íránky, která v sebeobraně zabila útočníka, jenž se ji pokoušel

⁵⁶ Novotný, P. Peklo pro ženu? Afghánistán. Mladá fronta DNES, Ze světa, s. 8. 16. 6. 2011.

⁵⁷ Angarský masový vrah byl policista a dostal doživotí. Hospodářské noviny, Události, s. 5. 15. 1. 2015.

⁵⁸ Egyptští policisté sexuálně napadají zatčené, úřady mlčí. Aktualne.cz. 19. 5. 2015.

znásilnit⁵⁹, nebo zpráva o zlynčování muže podezřelého ze znásilnění v Indii („*Rozlícený dav v severovýchodní Indii zlynčoval muže podezřelého z opakovaného znásilnění místní ženy. Lidé jej vyvěkli z tamějšího vězení, ubili ho k smrti a tělo pověsili.*“⁶⁰).

Významným rámcem je v této kategorii také náhled na genderově podmíněné násilí jako na určitou válečnou strategii, respektive na chování mužů v ozbrojených konfliktech nebo v zemích destabilizovaných takovými konflikty. Vedle případu Libyjky, která obvinila muže z Kaddáfího armády ze znásilnění⁶¹, se tak v médiích objevuje například zpráva o tom, že barmská armáda „*využívá znásilňování jako zbraň pro zastrašování etnických menšin*“⁶².

Zajímavý je také případ, který se prolíná s kategorií kontroverzí ohledně genderově podmíněného násilí, jíž jsme se věnovaly výše. Média nejprve zveřejnila zprávu, že Islámský stát nařídil všem ženám a dívkám v okolí Mosulu v Iráku, tedy až 4 milionům žen, aby podstoupily ženskou obřízku.⁶³ Hned druhý den se však objevila další zpráva, podle které může být tato informace zmanipulována („*Náboženský edikt o fatvě někdo počítačově upravil a potom vystavil na sociální síť, tvrdí mediální experti. [...] Organizace spojených národů [...] možná 'naletěla' internetovým podvodníkům.*“⁶⁴). Oblast kontroverzí ohledně genderově podmíněného násilí se tak rozšiřuje ze spekulací o zneužitelnosti obvinění k diskreditaci jednotlivců, nejčastěji politiků nebo vlivných byznysmenů, také na oblast možného zneužití tématu v informační válce v mezinárodních konfliktech.

⁵⁹ Írán nevyslyšel naléhán světa. Popravil mladou dívku. Aktualne.cz. 25. 10. 2014.

⁶⁰ Dav v Indii zlynčoval k smrti muže podezřelého ze znásilnění. Aktualne.cz. 6. 3. 2015.

⁶¹ Libyjští povstalci už spustili export ropy (CNN, BBC, ČTK). Právo, Ze zahraničí, s. 16. 6. 4. 2011.

Znásilněná Libyjka je volná, ale bojí se smrti. Hospodářské noviny, Svět, s. 8. 6. 4. 2011.

⁶² Barmská armáda zastrašuje znásilňováním, varuje Su Ťij (ČTK, Zahraničí). Aktualne.cz. 25. 5. 2011.

⁶³ např. zde: Radikálové z ISIL nařídili milionům Iráčanek obřízku. Aktualne.cz. 24. 7. 2014.

⁶⁴ Udělala OSN chybu? Dokument o ženské obřízce je prý podvrh. Aktualne.cz, 25. 7. 2014.

4.8 Institucionální a společenský kontext genderově podmíněného násilí

V obou sledovaných obdobích je jedním z rámců referování o genderově podmíněném násilí také rámec institucionálních opatření týkajících se fenoménu a rámec informační.

Média přinášejí informace o zřizování různých institucí či služeb na pomoc obětem genderově podmíněného násilí, ale i původcům/původkyním (domácího) násilí, zejména v důsledku vládních aktivit jako je akční plán prevence domácího (a genderově podmíněného) násilí⁶⁵. Součástí těchto článků jsou rozšiřující odborné informace o různých aspektech především domácího násilí, o možnostech prevence, chybějících službách v českém prostředí i způsobech řešení uplatňovaných v zahraničí. Média obvykle pracují s vládními zdroji nebo zdroji z nevládních neziskových organizací a přejímají jejich tendence dekonstruovat stereotypy spojované s genderově podmíněným a domácím násilím (např. právě upozorňováním na to, že i původci/původkyně násilí potřebují pomoc, a rozkrýváním širšího kontextu fenoménu).

Do této kategorie řadíme také články založené na statistikách a výzkumech. Zveřejňována jsou statistická data týkající se četnosti výskytu sexuálního násilí, obvykle v globálním kontextu, tedy data o tom, koho (jakých skupin – věkových, vzdělanostních atd.) se násilí vůbec týká⁶⁶, kolika žen se sexuální násilí týká⁶⁷, jak o něm ženy a muži smýšlejí⁶⁸ (např. informace, že „[t]éměř polovina dotázaných žen v této věkové hranici (15-19 let, pozn. aut.) přitom podle studie věří, že násilník má za určitých okolností právo manželku či partnerku uhodit či zbit“⁶⁹). Trendem let 2010 a 2011 je také informování o nárůstu četnosti domácího násilí v jednotlivých regionech ČR⁷⁰, ale zároveň o významu zvýšené

⁶⁵ Plán Vlády: V každém kraji vznikne tajný dům pro týrané ženy. Aktualne.cz. 23. 2. 2015; Vláda chce pomoci i násilníkům, plánuje síť poraden (ČTK). Aktualne.cz, 27. 4. 2011; Obětem zločinu pomáhá nová linka, je nonstop a zdarma. Aktualne.cz. 20. 2. 2015.

⁶⁶ Vavroň, J. Sexuální obtěžování zažily dvě ze tří vysokoškolaček. Právo, Titulní strana, s. 1. 14. 4. 2011.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Čtyři pětiny Čechů proti násilí na ženách (mcm). Právo, Ze zahraničí, s. 12. 7. 3. 2011

⁶⁹ Nová statistika: Každá desátá dívka zažila sexuální napadení. Aktualne.cz. 8. 9. 2014.

⁷⁰ Domácího násilí v Praze přibýlo. Právo, Praha – Střední Čechy, s. 12. 23. 10. 2010;

informovanosti o problému (např. oběti vědí, že mohou požádat o pomoc) a o zvýšeném počtu odhalených případů⁷¹. Zejména v roce 2011 se média věnují poměrně novému fenoménu – zákonné možnosti vykázat původce/původkyni domácího násilí z bytu, které „policie [...] začala více využívat“⁷². Ve srovnání s tím je zajímavé sledovat, že naopak v roce 2015 média poukazují spíše na selhání policie a dalších institucí (např. státní zastupitelství, soudy, OSPOD⁷³) v pomoci obětem domácího násilí⁷⁴, a tématem je tak spíše význam nevládních organizací v této oblasti a zahraničních zdrojů, které jejich aktivity financují⁷⁵. Širší kontext fenoménu genderově podmíněného násilí, vývoj jeho vnímání ve společnosti v České republice i v zahraničí a srovnání českého a zahraničního kontextu je zprostředkováván hlasy odborníků a odbornic na oblast genderové tematiky, případně novinářkami, které se oblasti věnují. Například Magazín Mladé fronty DNES tak v roce 2011 nabídl kontext ke kauze Dominiqua Strausse-Kahna i dalších poukazem na domnělou proměnu v přístupu žen-obětí ke zveřejňování útoků:

„Dřív by se imigrantka afrického původu neodvážila vznést obvinění vůči šéfovi nejdůležitější ekonomické instituce světa, striptérka by nezveřejnila poměr s nejbohatším sportovcem-golfistou a neznámé ruské zpěvačce by nikdo nevěřil, že ji slavný hollywoodský herec bije a ponižuje. [...] Jako by se ženy nějak potichu rozhodly, že mají dost nadvlády privilegovaných mužů, a začaly mluvit.“⁷⁶

Podobné články se objevují zejména v době, kdy se média ve světě i v České republice věnují skandálům vlivných mužů, a využívají tak těchto případů také

⁷¹ Hradil, M. Případů odhaleného domácího násilí přibývá. Právo, Střední Morava – Olomoucký kraj, Zlínský kraj, s. 10. 30. 3. 2011.

⁷² Domácího násilí přibylo (ČTK). Právo, Jižní Čechy, s. 10. 20. 1. 2011; Za dva měsíce vykázali z bytu sedmnáct násilníků (sts). Právo, Praha – Střední Čechy, s. 11. 24. 3. 2011; Agresivní manželé jsou častěji než loni vykazováni z bytu. Mladá fronta DNES, Střední Čechy, s. 3. 5. 8. 2010.

⁷³ Orgán sociálně-právní ochrany dětí.

⁷⁴ Sedřová, Stáňa. Polovina týraných se pomoci nedovolá. Právo, Zpravodajství, s. 4. 5. 6. 2015.

⁷⁵ Keményová, Z. Norské peníze pomáhají rovným šancím v Česku. Hospodářské noviny, Příloha – Bereme ženy na palubu, s. 2. 12. 3. 2015; Kampaň namíří proti domácímu násilí (jr). Právo, Střední a východní Morava, s. 10. 28. 1. 2015.

⁷⁶ Ciglerová, J. Moc a sex. Magazín Mladé fronty DNES, Téma, s. 6. 2. 6. 2011.

k reflexi situace v českém prostředí – podobně jako text, který se konkrétně věnuje přístupu k sexuálnímu násilí v České republice a označuje zemi prostřednictvím citace odbornice za prostředí, které je „k podobným skutkům tolerantní“ a často připouští i otázku, „jestli si o něj oběť sama neříkala“.⁷⁷

Rámec kontroverzí v kategorii institucionálního a informačního kontextu genderově podmíněného násilí zastupuje informace o novém zákoně proti sexuálnímu násilí na univerzitách, který přijal stát Kalifornie. Článek referující o události předkládá perspektivu obou stran, zastánců i odpůrců zákona, ale detailněji se věnuje zejména kritice zákona právě pro již výše zmiňovanou domnělou zneužitelnost obvinění ze sexuálního násilí:

„Kritici naopak varují, že nový zákon nebezpečně rozšiřuje definici násilí a že posílá univerzity do temných a nepřátelských právních vod. Jedním z hlasitých kritiků je Národní koalice mužů, která zákon považuje za nenávistný, neboť podle ní poskytuje prostor pro falešná obvinění, bude stát stovky milionů dolarů na žalobách a povede k likvidaci nevinných životů.“⁷⁸

4.9 Shrnutí a závěr kvalitativní analýzy

V části analýzy, kterou jsme realizovaly pomocí kvalitativních výzkumných metod, jsme zpracovaly 493 článků. Zaměřily jsme se na zástupce celostátního denního tisku reprezentující různé vydavatele (Hospodářské noviny, Mladá fronta DNES a Právo) a na zástupce online denního zpravodajství (Aktuálně.cz), který zároveň není online verzí tištěného deníku. Do vzorku jsme zahrnuly i jejich regionální mutace a magazínové přílohy. Stejně jako v části o kvantitativní analýze jsme zjistily, že většina dále vyselektovaných textů, věnovaných genderově podmíněnému násilí, se vztahuje k násilí sexuálnímu, především pak ke znásilnění. Článků o domácím násilí je podstatně méně, z celého vzorku tvořily pouze jednu pětinu.

⁷⁷ Toman, K. Další finančník napadl pokojskou. Zatkli by ho v Česku? Aktualne.cz. 31. 5. 2011.

⁷⁸ V USA přijali zákon proti sexuálnímu násilí na univerzitách. Aktualne.cz. 29. 9. 2014.

Identifikovaly jsme několik hlavních rámců, v nichž média o genderově podmíněném násilí referovala. Jedná se o sexuální a domácí násilí v kontextu kariéry vlivných mužů, sexuální násilí jako součást zneužití vůdčí role nebo nadřazené profesní pozice, kontroverze kolem genderově podmíněného násilí, genderově podmíněné násilí jako (politický) problém v kulturně odlišných zemích – lidskoprávní téma, sexuální násilí jako důsledek okolností v životě agresora, institucionální a společenský kontext genderově podmíněného násilí, partnerské násilí (domácí násilí, stalking) jako past pro oběti, partnerské násilí jako spektakl (bulvární pohled) a tragické důsledky partnerského násilí a sexuálního násilí.

Z toho je patrné, že se téma genderově podmíněného násilí – a především pak násilí, kterého se muži dopouštějí na ženách – pojí s tématem moci a vlivu ve společnosti. Dalším faktorem, který ovlivňuje způsob, jakým bude o oběti referováno, je příslušnost k určité etnické skupině, sociální třídě či („jiné“) kultuře. Téma genderově podmíněného násilí je tak zpracováváno s ohledem na souvislosti různým způsobem. Mediální texty lze najít na škále od publicisticky „seriózních“, pojednávajících např. o domácím násilí a jeho řešení podle rad odborníků a odbornic, až po bulvarizaci znásilnění včetně jeho explicitních popisů.

Vzhledem k výběru témat je genderově podmíněné násilí pro média atraktivnější, pokud se pojí s kauzou tzv. VIP osobnosti (politici, herci apod.), konkrétní šokující událostí (kněží, kteří zneužívají farníky), určitým sociálním jevem (znásilnění jako „válečná zbraň“) či „fascinací“ (často negativní) jiným etnikem či kulturou (tradice ženské obřizky).

5. Shrnutí celé analýzy a doporučení

5.1 Shrnutí kvantitativní a kvalitativní části analýzy

Z analýzy, kterou jsme realizovaly, vyplynulo několik podstatných závěrů. Prvním z nich je ten, že v případě genderově podmíněného násilí média nejvíce referovala o sexuálním násilí, konkrétně o znásilnění – v naprosté většině případů ženy mužem. V rozporu se skutečností – tedy s policejními statistikami a evidencemi⁷⁹ – média vytvářejí obraz znásilnění, které probíhá na neznámém místě a neznámou osobou.

Naprostou většinu informací čerpají média od policie a soudů. Kromě pravidelných policejních zpráv a informací ze soudů novináři a novinářky využívají rovněž statistiky a aktuální výzkumy či průzkumy veřejného mínění realizované dalšími institucemi. Sekundární zdroje představují například výpovědi obětí, tipy od dalších osob, tiskové zprávy neziskových organizací apod.

Více prostoru je věnováno původcům/původkyním násilí, kteří jsou rovněž více „postiženi“ stereotypním vykreslením. O obětech bývá zpravidla zveřejňováno méně informací, výjimku mohou tvořit konkrétní kauzy, spojené například s hledáním konkrétní osoby.

Jazyk zpravodajství je relativně neutrální, ke změně však dochází v případě generování větší míry emocí, opět v souvislosti s faktory, které se nabízejí – například pokud jsou oběťmi děti (Anna J., Eliška). Média potom používají takové způsoby oslovení a takový jazyk, jako kdyby byly dívky součástí jedné velké (mediální) rodiny.

Genderově podmíněné násilí, především pak sexuální násilí, výrazně souvisí s tématem moci ve společnosti. Muži, kterým přísluší určité významné postavení, se dočkají odlišného referování o jejich agresivních činech a porušeních nařízení či zákona. Média mají v souvislosti s nimi často tendenci násilí bagatelizovat nebo

⁷⁹Podle nich se nejvíce případů znásilnění odehrává v soukromé sféře (doma) či v oběti důvěrně známém prostředí (např. na pracovišti) a násilnou osobou bývá někdo, koho znají (rodinný příslušník, kolega, kamarád apod.).

snížovat hodnotu výpovědi oběti. O způsobu referování rovněž rozhoduje situace (oběti, původce/původkyně násilí), událost, kultura či etnikum, sociální jev nebo okolnosti. V případě znásilnění je v některých případech možné pozorovat tendence k fetišizaci a voyeurismu, kdy se explicitní popisy událostí, činů či oblečení stávají de facto erotickým textem.

Při srovnání dvou sledovaných období potvrdila analýza pozitivní vliv legislativních opatření (především akční plánů prevence domácího a genderově podmíněného násilí), díky čemuž média začala více vnímat různé specifické formy genderově podmíněného násilí a o tématu začala psát podrobněji.

5.2 Doporučení pro novináře a novinářky

Média by při informování o všech typech genderově podmíněného násilí měla namísto pouhého konstatování násilí více zasadit jednotlivé případy do kontextu, především pak tematizovat genderově podmíněné násilí jako součást systému genderové nerovnosti. V tomto ohledu by bylo přínosné vzdělávat redaktorky a redaktory v oblasti genderové rovnosti tak, aby byli schopni vnímat širší souvislosti případů.

Ačkoli je potěšujícím faktem, že se v rámci mediálního diskurzu jen v malé míře vyskytuje svalování či přenášení viny na oběť za násilí, které zažila, přesto by média více měla reflektovat užívaný jazyk a stereotypy, které v popisu obětí, původců/původkyň násilí či samotného násilí užívají.

V tomto ohledu by bylo přínosné změnit perspektivu nahlížení na oběti jako vystrašené, slabé, pasivní objekty a zaměřit se na přinášení pozitivních příkladů vyrovnávání se se zkušeností násilí – změnit optiku z viktimizace (oběť) na zvládání (přeživší). S tím souvisí také způsob popisu původců/původkyň násilí, kteří jsou rovněž stereotypizováni, a to jako devianti a psychopati. Násilí se tak individualizuje jako problém psychicky narušené osobnosti, nikoli jako systémový problém nerovnosti a zneužívání moci.

Celkově by se pak novinářky a novináři měli zaměřit na další témata spojená s genderově podmíněným násilím, která jsou dosud spíše opomíjena. Ukazuje to

vysoká míra „oblíby“ případů sexuálního násilí ve srovnání s tématem domácího násilí, stalkingu, šikany apod.

Především by média měla omezit zbytečně detailní popisy násilí, které násilí bulvarizují a fetišizují. Z hlediska informační hodnoty tento popis není nikterak přínosný pro veřejnost, pouze sekundárně viktimizuje oběť namísto toho, aby působil osvětově či informativně.

Média by měla dávat prostor samotným obětem, nikoli však bulvární formou hledání senzace či šokujícího případu, ale spíše mluvit o tématu tak, aby byla zachycena různorodost zkušeností obětí a zároveň reflexe možností a limitů institucionální podpory a pomoci.

Média by rovněž měla dávat více prostoru reflexi tématu ze strany odborné veřejnosti a informovat o možnostech a způsobech pomoci – nejen pro oběti samotné, ale také jak reagovat z pozice osoby blízké. Tato témata by bylo vhodné postihnout v rámci publicistických žánrů a pořadů, kde by bylo možné věnovat jim více prostoru.

5.3 Doporučení pro státní správu

Státní správa by se – s ohledem na své možnosti a pravomoci – měla snažit především o dosažení změn v rovině legislativní a institucionální. V souvislosti s Vládní strategií pro rovnost žen a mužů v ČR na léta 2014 – 2020 je důležitá především oblast vzdělávání a výzkumu. Protože v České republice chybí základní výzkumy mapující souvislosti mezi mediálními obsahy, produkcí a publikem ve vztahu ke kategorii genderu, bylo by prospěšné zajistit poptávku a financování takovýchto výzkumů a šetření – nejlépe pak akademičkami/akademiky či neziskovými organizacemi, které se této tematice dlouhodobě věnují.

Horizontální a vertikální (genderové) nerovnosti ve vzdělávacích institucích, potažmo i v mediálních institucích, představují další zásadní problém. Reprodukce stereotypů, k nimž patří i genderově podmíněné násilí, je proto

výsledkem nerovného rozložení témat, moci a struktur ve společnosti, konkrétně pak v těchto institucích.

Konkrétní grantové výzvy by pak mohlo být možné využít k vytvoření specifického programu pro novináře a novinářky, který by je metodou workshopů zcitlivoval vůči daným tématům a způsobům, jak o nich referovat. Prospěšné a s velkým potenciálem by rovněž měly být mezinárodní konference, které umožní věnovat se specificky médiím, žurnalistické rutině apod. V souvislosti s tím by bylo vhodné využít zkušeností ostatních zemí Evropské unie stejně jako příkladů dobré a špatné praxe.

V rovině legislativní je možné zasadit se o změnu mediálních zákonů v České republice regulujících činnost médií (např. Zákon 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, Zákon 132/2010 Sb., o audiovizuálních mediálních službách na vyžádání a Zákon 40/1995 Sb., o regulaci reklamy). V rámci novelizace těchto právních předpisů by bylo možné lépe postihovat případy spojené s reprodukcí genderově podmíněného násilí. Například řada reklam, která obsahuje prvky nebezpečného jednání/chování, zůstává bez postihu – zákon by měl mít v tomto případě účinnější nástroj na rozeznání a evidování genderových stereotypů navádějících k genderově podmíněnému násilí a sankce vůči nim.

Oddělení pro rovnost žen a mužů Sekce pro lidská práva Úřadu vlády ČR by mělo tato témata zařadit na program jednání jednotlivých výborů a pracovních skupin, stejně jako Rady vlády pro rovnost žen a mužů. V souvislosti s možnými návrhy na realizaci konkrétních opatření by pak měly být jednotlivé resorty povinny je splnit prostřednictvím Aktualizovaných priorit vlády v příslušném roce.

Podnětná by mohla být rovněž spolupráce s příslušnými neziskovými organizacemi, expertkami a experty věnujícími se médiím (například prostřednictvím Genderové expertní komory ČR) či Stínovou radou pro reklamu.

6. Použitá literatura

- Amnesty International(2015): Nosí minisukně? O znásilnění si koledovala, myslí si třetina Čechů. [online] Dostupné z: <http://www.amnesty.cz/news/1418/nosi-minisukne-o-znasilneni-si-koledovala-mysli-si-tretina-cechu>
- Byerly, C. M., Ross, K., (eds.). 2004. Women and Media. International Perspectives. Oxford: Blackwell Publishing, s. 72.
- CVVM (2016). Hodnocení životních podmínek v místě bydliště – březen 2016. [online] Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7541/f3/or160413.pdf
- Entman, Robert (2004): Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Fiske, John; Hartley, John. 1981. Reading Television. London: Routledge.
- FRA - European Union Agency for Fundamental Rights (2014): Violence against women. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [online] Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf
- Galtung, J, Ruge, M. Holmboe (1965): "The Structure of Foreign News. The Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers." Journal of Peace Research 2.
- Gender Studies (2009): Znásilnění – statistiky. [online] Dostupné z: <http://stopznasilneni.ecn.cz/cz/znasilneni/statistiky>
- Gerbner, George (2002): „Growing up with television: cultivation processes.“ In Bryant, Jennings a Dolf Zillman (eds.) Media Effects: Advances in Theory and Research. Routledge. s. 43-67
- Hendlová, T. 2010. Analýza mediálního diskurzu MF Dnes o znásilnění. In K.Ciprová (ed.) Pod hladinou: fakta a mýty o znásilnění. Praha: Gender studies, 2010, s. 24-35.
- Kellner, Douglas. 1995. „Cultural Studies, Multiculturalism and Media Culture.“ In Dines, Gail; Humez Jean M. (eds.). Gender, Race and Class in Media. London: Sage, s. 8.
- Kunc, K. a kol. 2012. Ekonomické dopady domácího násilí. Praha: proFem.
- McCombs, Maxwell (2009): Agenda Setting: Nastolování agendy: masová média a veřejné mínění. Praha: Portál.
- Pikálková, S. (ed.) 2004. Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině. Sociologické studie 04:2. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Reese, Stephen, Oscar Gandy a August Grant (2001): Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World. Taylor & Francis Group.
- Shoemaker, Pamela a Stephen Reese (1996): Mediating the message: theories of influences on mass media content. Longman Trade.
- Strauss, Anselm a Juliet Corbinová (1999): Základy kvalitativního výzkumu. Boskovice: Albert.
- Šmausová, Gerlinda. 2005. „Současnost nesoučasností: nepřehledné vlnobíí feminisímů.“ In Heczková, Libuše a kol. (ed.). Vztahy, jazyky, těla. Praha: FHS UK, s. 26.
- Vreese de, Claes (2005): Framing Europe. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Zoonen, Lisbeth van. 1994. Feminist Media Studies. London: Sage, s. 14

7. Slovník pojmů

Domácí násilí

Domácí násilí dle Akčního plánu prevence domácího a genderového násilí na období 2015 – 2018 jsou "veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického, ekonomického či dalších forem násilí, k němuž dochází v rodině nebo v domácnosti anebo mezi bývalými či stávajícími manžely, partnery či osobami blízkými, bez ohledu na to, zda násilná osoba sdílí nebo sdílela společnou domácnost s osobou ohroženou tímto násilím."

Dvojitý (dvojí) standard sexuality

Jedná se o nepsaný standard chování, který implicitně předpokládá pouze heterosexuální. V jejím rámci pak poskytuje mužům větší sexuální svobodu, která je vnímána jako legitimní či dokonce žádoucí. U žen je ale hodnocena negativně, v některých případech i trestána.

Ekonomické násilí

Ekonomické násilí je úmyslné zneužívání ekonomické moci za účelem ovládnutí a kontrolování druhé osoby. Typicky se projevuje jako neposkytování peněz na provoz domácnosti, znemožnění přístupu k rodinným příjmům, příp. nucení žádat o peníze, každodenní kontrola nákupů, zákaz chození do práce a tím udržování ekonomické závislosti, neplacení nákladů spojených s bydlením, absolutní kontrola nad příjmy a výdaji oběti, apod.

Exhibicionismus

Exhibicionismus je typ chování, potřeba získání pozornosti a obdivu ostatních vystavováním vlastního těla nebo jeho částí ve výstředních pozicích se sexuálním podtextem.

Feminismus

Feminismus upozorňuje na nerovné postavení žen a mužů, hledá příčiny a řešení těchto nerovností. Feminismus odmítá genderové stereotypy a usiluje o svobodnou volbu způsobu života bez ohledu na role, které patriarchální společnost připisuje ženám a mužům.

Fyzické násilí

Fyzické násilí je úmyslné užití síly ke způsobení fyzické újmy, ublížení na zdraví, bolesti. Fyzické násilí zahrnuje "facky, rány pěstí, kopání, tlučení hlavou (např. o stěnu, topení), rdoušení, táhání za vlasy, bití nějakým předmětem" či jiné fyzické útoky.

Gender

Gender je termín používán pro vyjádření sociálních aspektů pohlaví (sociální pohlaví), tedy utváření kategorií maskulinity a femininity. Gender je na rozdíl od biologického pohlaví kulturně konstruovaným souborem rolí, které jsou přisuzovány určitému pohlaví v určité společnosti. Tyto rozdíly tedy nejsou přirozenými, danými odlišnostmi mezi muži a ženami, ale dočasnými vývojovými stupni sociálních vztahů.

Genderová identita

Genderová identita odkazuje k sebepojetí vlastní identity a vlastní identifikace s jednou z kategorií žena, muž nebo transgender. Nemusí být nutně v souladu s biologickým pohlavím. Její součástí je také sexuální/citová orientace.

Genderově podmíněné násilí

Jedná se o veškeré akty fyzického, sexuálního, psychického ekonomického či dalších forem násilí, které jsou cíleny na ženy z důvodu, že jsou ženami nebo na muže z důvodu, že jsou muži, anebo akty tohoto násilí, které nepřiměřeně dopadají na ženy či na muže. Pozn.: definice užívaná Úřadem vlády ČR.

Genderové stereotypy

Genderové stereotypy jsou zobecněné a zjednodušující představy o typických ženských a mužských vlastnostech (femininitě a maskulinitě) v dané společnosti. Příkladem jsou odlišné role připisované jednotlivým pohlavím, např. ženy pečují, muži vládou. Ve skutečnosti ne všechny ženy pečují a ne všichni muži vládou. Reprodukci těchto stereotypů dochází k udržování genderového řádu.

Kultura znásilnění (rape culture)

Jedná se o prostředí, kde je znásilnění a sexuální násilí na ženách normalizováno a omlouváno, nejčastěji prostřednictvím médií a populární kultury. V rámci kybernásilí se jedná například o vtipy o znásilnění v prostředí internetu, skupiny založené za účelem sdílení materiálu týkajícího se znásilnění či přesouvání zodpovědnosti za znásilnění na oběť.

Kulturně ospravedlňované genderově podmíněné násilí

Jedná se o takové genderově podmíněné kybernásilí, které není v dané kultuře vnímané jako problematické. Mezi kulturně ospravedlněné násilí se může řadit sexismus a humor v podobě narážek na znásilnění a násilí. Mimo on-line svět, je takovou formou třeba obřízka.

Kulturní pedagogika

Proces stávání se členkami a členy určité kultury probíhá neustále v průběhu celého života, je stejně uvědomělý jako neuvědomělý. Kulturní pedagogika nahlíží různé sociální skupiny a instituce, které se podílejí na „výchově“

(vytváření) členek a členů určitých kultur, jejich způsoby, praktiky, systémy odměn i trestů.

Mezigenerační přenos násilí

Mezigenerační přenos násilí je mechanismus přenosu vzorců chování naučených v dětství, jenž výrazně zvyšuje pravděpodobnost výskytu násilného chování u dospělých. Bylo prokázáno, že pokud je dítě vystaveno domácímu násilí (jako jeho oběť nebo svědek), tělesným trestům a týrání, je to jedním z faktorů, jež podstatně zvyšují přijatelnost násilí (násilných trestných činů, tělesných trestů a partnerského násilí) v dospělosti – jak v roli agresora, tak v roli oběti.

Násilí v blízkých vztazích

Násilí v blízkých vztazích zahrnuje jakékoli projevy násilí mezi osobami blízkými (příbuzní a osoby žijící ve společné domácnosti), ať už vzájemné nebo jednostranně zaměřené jednou osobou vůči druhé/druhým. Může se projevovat jako násilí v partnerském vztahu, ve výchově (tělesné tresty a týrání dětí), domácí násilí i vzájemné partnerské násilí, ojedinělý i opakující se výskyt násilných epizod

Nebezpečné sledování (stalking)

Nebezpečné sledování (stalking) se projevuje opakovaným sledováním, nechtěnými kontakty (dopisy, zprávy, telefonáty atp.), dlouhodobým sledováním aktivit určité osoby a sbíráním informací o ní, případně nemístným oslovováním jejích příbuzných, přátel atd.

Patriarchální normy

Patriarchální normy jsou hodnoty dané společnosti utvářené perspektivou mužských rolí a zkušeností, které jsou považovány za „univerzálně lidské“ a neutrální. Tyto normy jsou vztahovány dále i na ženy, na které většinou nesedí. A promítají se do všech oblastí života společnosti (např. právo, fungování institucí a kolektivů, symbolické úrovně postavení žen/mužů ve společnosti – např. mediální prezentace, stereotypy, atp.).

Patriarchát

Patriarchát je nastavení společnosti, které předpokládá a vyžaduje muže (vyhovující genderovým stereotypům) ve vládnoucích/rozhodovacích rolích.

Pohlaví

Pohlaví jsou biologicky podmíněné rozdíly mezi ženami a muži. Jsou to biologické vlastnosti, které odlišují lidské bytosti jako ženy a muže, zejména odlišnosti týkající se pohlavních orgánů a reprodukčních dispozic.

Porno pomsta (revenge porn)

Porno pomsta (revenge porn) je vyvěšování intimních a/nebo sexuálně explicitních obrázků někoho jiného bez jeho/jejího vědomí, bez ohledu na to, zda byl materiál pořízen se souhlasem, nebo jej vytvořila samotná oběť a vědomě předala útočníkovi/ici. Často jsou fotografie nebo videa publikovány jako pomsta bývalému partnerovi/partnerce.

Psychické násilí

Psychické násilí je úmyslné způsobení psychické a emocionální újmy například hrozbami, ponižováním, nebo jiným verbálním nebo neverbálním chováním. Konkrétně se může jednat o urážky, slovní napadání až vyhrožování fyzickým ublížením (likvidací) nebo izolací.

Původci a původkyně násilí

Původci a původkyně domácího násilí jsou dospělé osoby, jež se dopouštějí některé z forem domácího násilí. Autor a autorky analýzy ve shodě s mnoha odborníky a odbornicemi v ČR i v zahraničí zastávají postoj, že odsouzeníhodné je násilné jednání a nikoliv osoba jednáající násilně. Takovýto přístup při práci s původci a původkyněmi násilí napomáhá vytvořit si s klientem či klientkou vztah založený na důvěře a respektu, který je potřebný pro úspěšný efekt jakékoli terapeutické intervence. Proto doporučujeme vyhýbat se v souvislosti s původci a původkyněmi násilí označení jako je „násilník“, „násilná osoba“, „agresor“ nebo „pachatel domácího násilí“, se kterými se osoby dopouštějící se násilí v blízkých vztazích zpravidla neidentifikují. Taková nálepka může být při terapeutické intervenci spíše překážkou změny. Označení terapeutické intervence za program „pro pachatele“ může mít u dobrovolných účastníků a účastnic navíc velmi negativní vliv na jejich rozhodnutí do programu vstoupit nebo v něm setrvat.

Sekundární (neboli druhotná) viktimizaci obětí

Sekundární (neboli druhotná) viktimizaci obětí je proces, během něhož se poškozená osoba stane znovu obětí, např. po uveřejnění zprávy v médiích o jeho/jejím případě, šířením informací různého druhu prostřednictvím internetu, zlehčování a znevažování výpovědi poškozené osoby.

Sexting

Sexting označuje rozesílání SMS zpráv, fotografií či videí se sexuálním obsahem. Tyto materiály mohou být zneužity a zveřejněny na internetu (viz porno pomsta), často se to děje po ukončení partnerského vztahu.

Sexismus, sexistická společnost

Sexismus, sexistická společnost je přesvědčení o tom, že vztahy mezi pohlavími jsou dány jejich komplementaritou (doplňují se) a zároveň jsou hierarchické,

přičemž muži stojí na žebříčku prestiže a moci ve společnosti výše než ženy. Sexismus je jednou z forem diskriminace na základě pohlaví, při které jsou uplatněny genderové stereotypy.

Sexuální násilí

Sexuální násilí jsou jakékoli sexuální jednání zahrnující pokusy o dosažení sexuálního styku, nežádoucí sexuální poznámky a návrhy, činy směřující k obchodování s lidmi či jinak namířené proti sexualitě jedince, které využívají nátlak. Ve většině případů s sebou sexuální násilí nese používání sexuality jako nástroje moci.

Sexuální obtěžování

Sexuální obtěžování je nežádoucí chování sexuální povahy, které může být jak verbální, tak neverbální. Jeho cílem je narušení důstojnosti, snižování statusu a psychické pohody dané osoby/osob.

Slut-shaming

Slut-shaming je společenská stigmatizace nebo zostuzování. Souvisí s dvojitým standardem sexuálního chování, kdy jsou ženy degradovány a dehonestovány za to, že si užívají sex, chodí vyzývavě oblékané, flirtují, případně měly větší počet sexuálních partnerů. Slut-shaming se vztahuje i na znásilnění a to z důvodů, že stále přetrvávají představy o zodpovědnosti žen za znásilnění.

Trivializované a bagatelizované násilí

Trivializované a bagatelizované násilí je násilí znevažované např. formou humoru, nebo subjektivně poměřované dle síly útoku. Příkladem může být i to, že se virtuální násilí se nebere v potaz, pokud nepřejde ve fyzické napadení.

Voyerismus

Voyerismus je sexuální chování, při kterém dochází k sexuálnímu uspokojování sledováním intimních aktů cizích lidí, může se jednat o nahotu, sexuální styk, dámský výstřih nebo krátké sukně.

Vzájemné partnerské násilí

Vzájemné (obecné) partnerské násilí představuje spontánní a situační agresivní reakci na konfliktní situaci, oba partneři se mohou v rolích agresora a oběti střídat. U těchto násilných konfliktů v partnerských vztazích existuje (na rozdíl od domácího násilí) genderová symetrie.

Znásilnění

Znásilnění je donucení k pohlavnímu (vaginálnímu, análnímu, orálnímu) styku násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy nebo k takovému činu zneužije něčí bezbrannost.